

MOKSLO LIETUVA

2008 m. birželio 5 d.

LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 11(389)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį Kaina 3 Lt

Kiekviena kalba – tai atskiras pasaulis

Kalbininko Jono Kruopo 100-osioms gimimo metinėms paminėti Lietuvių kalbos institute balandžio 23–25 d. vyko tarptautinė mokslinė konferencija, kurioje dalyvavo ir Čekijos kalbininkas prof. Jiržis Marvanas (Jiri Marvan). Tiesa, konferencijos programoje jis pristatytas kaip „Georg Marvan“, bet tai, matyt, organizatorių būtinai duoklė anglosaksiškai tradicijai. Tiesa, gyvenimas prof. Jiržį Marvaną mėtė ir vėtė, privertė šiek tiek „apanglėti“, nes nuo 1969 m. jam teko dėstyti Kalifornijos universiteto filiale Davise ir Pensilvanijos valstijos universitete JAV, o 1972–1990 m. – Melburno Monasho universitete Australijoje. Ten jis buvo slavistikos ir baltistikos profesorius. Mat po tarybinės invazijos į Čekoslovakiją 1968 m. rugpjūčio mėn. disidentams šalyje neliko vietos, o būtent mūsų pašnekovo pažiūros kaip tik kirtosi su totalitarinės valstybės ideologija.

Vis dėlto Jiržio Marvano pristatymą reikėtų pradėti ne nuo to. Jis yra žymaus čekų kalbininko, baltų tautų bičiulio Pavlo Trosto (1907–1987) mokinys, JAV anglų kalba išleidęs savo bene svarbiausią lituanistinį veikalą *Dabartinės lietuvių kalbos linksnivimas* (Modern Lithuanian Declension, Ann Arbor, 1978). Paskelbė 10 monografijų, per 60 vertingų lietuvių ir latvių kalbų gramatikos straipsnių, tyrė baltų ir slavų kalbų santykius.

Dar pridursime, kad profesorius 1990 m. grįžo į Prahą, 1993–1994 m. dirbo savo šalies Užsienio reikalų ministerijoje, 1994–1997 m. buvo Čekijos ambasadorius Graikijoje. Šiuo metu dirba Prahos Karolio universitete ir Jano Evangelistos Purkinė universitete Ūstyje prie Labės. Jiržis Marvanas 1997 m. už nuopelnus lietuvių kalbai ir kultūrai apdovanotas LDK Gedimino ordino Karininko kryžiumi.

Pokalbį su Jiržiu Marvanu skaitykite 6 p.

Dainininkai Aistė Smilgevičiūtė ir Rokas Radzevičius

„... nes mokslas yra šviesa“

Nacionalinės Mokslo pažangos premijos laureatai Artūras Žukauskas ir Juras Požėla, Partnerystės pažangos premijos laureatas Rymantas Jonas Kažys ir renginio vedėjai Vaiva Mainelytė ir Jurgis Damaševičius

Operos kylančiai žvaigždei Joanai Gedmintaitėi akompanavo Kauno miesto simfoninis orkestras, vadovaujamas Modesto Pitreño

Naujasis duetas – Linas Adomaitis ir Eurika Masytė

Puikiai nuotaika klausytojus apdovanojo vokalinė džiazo grupė „Kivi“

Apie tai skaitykite 8 p.

2–3 p.

Z. IVINSKIS:
„TAUTA
PRIVALO SAVE
REALIZUOTI
VALSTYBĖJE“

4, 5 p.

KAIP KINTA
MŪSŲ
VERTYBĖS

5 p.

LIETUVOS
PILIEČIAI:
NEJAU
AMŽINI
TARNAI?

10–11 p.

AR
IŠSAUGOSIME
SAVO
PAVELDĄ?

12 p.

AR ES PARAMA
PADEDA KURTI
KAPITALIZMO
ROJŲ?

Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje gegužės 26 d. atidaryta istoriko Zenono IVINSKIO (1908-05-25–1971-12-24) 100-osioms gimimo metinėms skirta paroda *Lygioj plotmėj su Europos mokslininkais*. Apie šio istoriko reikšmę Lietuvos istorijos mokslui kalbamės su istoriku prof. habil. dr. Mečislovu JUČU.

Kodėl kiekviena karta rašo savo istoriją

Gerbiamasis Profesoriau, kaip apibūdintumėte Zenono Ivinskio vietą ir reikšmę Lietuvos istorijos moksle? Kokio ryškio tai buvo mokslininkas?

Pirmosios nepriklausomybės laikotarpiu susiformavo visa jaunų istorikų plejada. Jos atstovus ir reikėtų prisiminti. Tai Vytauto Didžiojo universiteto istorikų naujoji karta: Zenonas Ivinskis, Adolfas Šapoka, Konstantinas Avizonis, Juozas Jakštas, Bronius Dundulis ir kiti.

Nepaminėjote Augustino Janulaičio.

Ir Juozapo Stakausko, dar kai kurių kitų. Mat A. Janulaitis ir J. Stakauskas buvo Vienos universiteto auklėtiniai, truputį kitos istorikų mokyklos atstovai.

Tad štai ši naujoji istorijos mokslo jėga ir diktavo mūsų istorijos mokslo pradžią, Lietuvos tautinio atgimimo istoriją. Ir iki jų daug kas rašė Lietuvos istorijos klausimais, bet dažniausiai tai buvo ne mokslinė istorija, o daugiau mėgėjiška, be mokslinės mokyklos ir gilesnio mokslinio vertinimo bei kritikos.

Vadinasi, tik XX a. ketvirtajame dešimtmetyje Lietuvoje susiformuoja tikrasis istorijos mokslas. Smarkiai atsilika nuo kitų Europos kraštų.

Taip atsitiko dėl to, kad 1832 m. buvo uždarytas Vilniaus universitetas, išblaškyti tokie istorikai profesoriai kaip Ignas Danilavičius, Joachimas Lelevelis, Ignotas Onacevičius. Tada Lietuvos istorijos mokslas smarkiai atsiliko. Šį mokslą prikėlė mūsų prisiminti jaunosios Lietuvos istorijos mokslo atstovai. Jie studijavo Kauno universitete, tobulinosi Vakarų šalių universitetuose – Berlyne, Paryžiuje, Vienoje. Ši istorikų karta padėjo Lietuvos istoriografijos ir apskritai Lietuvos istorijos mokslo pamatus. O Zenonas Ivinskis buvo vienas pirmųjų tos jaunosios istorikų kartos atstovų ir, mano nuomone, reikšmingiausias šalia Adolfo Šapokos ir kai kurių kitų to meto Lietuvos istorikų.

Kai kurie radikalai mąstantys dabartiniai Lietuvos istorijos mokslo atstovai per pirmųjų jubiliejus jiems nešykšti šiltų žodžių, bet savo darbuose kasdienėje mokslinėje veikloje tarsi norėtų paneigti „senelius“ kaip senovės idealizuotus, beviltiškai pasenusius dabarties mokslo požūrius.

Zenono Ivinskio pažiūros buvo gana pragmatiškos. Jis kaip tik neigė romantizmą istorijos moksle, siekė perteikti mintį, kad istorija ieško mokslo priežastingumo, o ne vien domisi praeitimi. Tad kiekviena karta ir rašo savo istoriją. Ir iki tol daug kas rašė Lietuvos istoriją, o Z. Ivinskis suformulavo savotišką *credo*, kaip istoriją turi rašyti Lietuvos istorikas. Kad būtų tiksliau, pacituosiu patį Ivinskį. Pasak jo, pagrindinė lietuvių istoriko mintis turi būti: „kaip atsirado, išbujojo, silpo, atsigavo ir vėl buvo realizuota valstybinio guma idėja lietuvių tautoje.“

Zenonas Ivinskis: „Tauta privalo save realizuoti valstybėje“

Istoriko Zenono Ivinskio 100-mečiui skirtos parodos stendas Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje

Į Lietuvos istoriją pažvelgti lietuviu akimis

Vadinasi, jeigu yra tauta, organizacijai vystydami ji privalo save realizuoti valstybėje.

Taip, ir Ivinskis pateikia užduotį – ką turi padaryti savo darbais lietuvis istorikas... Jozefas Pfcineris teigė, kad į Vytautą visų pirma turi pažvelgti lietuvis. Ivinskis šią mintį išplėtė į nuostatą, kurią galime formuluoti taip: į visą Lietuvos istoriją pirmiausia turi būti pažvelgta lietuviu akimis. Ivinskis pabrėžė, kad svarbu tyrinėti, kaip valstybingumo idėja gyvavo ir buvo realizuota lietuvių tautoje.

Labai reikšminga mintis, tik ar šiandien ji visur tinka? Kur šioje paradigmoje būtų Anatolio Liveno, Alfredo Seno, pagaliau Styveno Rouvelo (Stephen Rowell) vieta? Jie ne lietuviai, bet svariai reikišiasi Lietuvos istorijos mokslo tyrinėjimuose. Pirmieji du tiria XX a. Lietuvos ir kitų šalių istorijos reiškinius, anglas Styvenas Rouvelas – viduramžių istorijos.

S. Rouvelas yra vedęs lietuvių, gyvena Vilniuje, yra gerokai sulietuvėjęs. Tokių žmonių gali būti, bet tai kas kita, negu kad Lietuvos istoriją mums rašytų rusai, lenkai ar vokiečiai.

Savo tautos, šalies ir valstybės istoriją svarbu jausti „iš vidaus“. Visai kas kita, kai istorija rašoma tarsi „iš išorės“, nejučiant tautos gyvasties pulsavimo.

Kita labai svarbi Ivinskio idėja – objektyvumo siekis. Ko gero, tai pats svarbiausias dalykas šiame moksle – įvertinti istoriją objektyviai.

Kur slėpi tas sunkumas?

Ivinskis tą mintį truputį pakreipė prieš kitus, sielodamasis, kad Lietuvos istorija iškraipoma. Todėl mes negalime priimti tų iškraipymų, bet neturime ir patys nukrypti į kitą kraštutinumą. Istorija bus objektyvi, jeigu bus grindžiama pirmiausia faktais. Ivinskis iškelia faktus, o interpretacijos – vėliau. Faktų neišrasime, nepakeisime, bet galima surasti naujų faktų ir juos interpretuoti. Kiekviena karta interpretuodama naujai rašo savo istoriją.

Priešingai darė, ko gero, romantiškojo polėkio istorikai, kurie kartais

iš nuojautų, vaizduotės paskatų mėgindavo kurti ir faktus.

Faktai jiems nebuvo svarbiausias dalykas. Net ir Simonas Daukantas, kuris šiaip rėmėsi faktais, pernelyg idealizavo Lietuvos praeitį, kartais nukrypdavo nuo faktų.

Labiau mintyje turėjau Teodorą Narbutą, karštai mylėjusį Lietuvos senovę. Ta karšta meilė truputį keršijo jam, kaip istorikui.

T. Narbutas taip reagavo į to meto lenkų siekį niekinti Lietuvos praeitį. Kadangi lenkai svarstyklę lėkštę stengėsi sverti į savo pusę, Narbutas duoda atkirtį, nusverdama gal net per daug į priešingą pusę. Todėl Ivinskis ir sako: mes negalime perimti kitų klaidų ir neteisbių, lygiai, kaip neturime perdėti ir pernelyg iškelti ir savo tautos nuopelnų. Kvietė būti objektyvius.

Kas turi būti to objektyvaus požūrio į savo tautos istoriją arbitras? O gal gera istorijos mokykla jau savaimė suformuoja tą objektyvumo pajautą?

Tam yra istorikų bendrija, kuri vertina mokslo darbus, recenzuoja, kritiškai juos perskaito. Dėl objektyvumo štai ką reikėtų pastebėti paties Ivinskio darbuose. Kai 1944 m. vasarą jis pasitraukė į Vakarų, kurį laiką Vatikane tyrinėjo archyvus ir rašė Lietuvos Katalikų Bažnyčios istorijos klausimais. Tenka pripažinti, kad būdamas katalikas, Kauno universiteto Teologijos fakulteto auklėtinis, labai objektyviai Lietuvos istorijoje ir kultūroje vertino protestantizmą. Rašė, kad protestantų kunigai leido lietuviškas knygas, suartino krašto mokslo ir kultūros reikalus su Vakarų protestantiškų universitetų siekais, skatino lietuvišką žodį krašte, taip artino Didžiąją ir Mažąją Lietuvą. Žodžiu, Ivinskis protestantiškoje veikloje, vadinas, net ir religijos opo-

mentų darbuose rado daug teigiamų dalykų. Tai ir yra mokslininko objektyvumas. Ši Ivinskio nuostata galėtų būti sektinas pavyzdys daugeliui mūsų gyvenimo sričių, ne vien istorijos mokslui.

Ar katalikiškoje Lietuvoje šiandien palankiai vertinama reformacijos įtaka Lietuvos istorijai ir kultūrai?

Parašyta puikių studijų ir monografijų, užtenka prisiminti, kad ir prof. Ingė Lukšaitės knygas. Kaip tie dalykai yra išdėstyti dabartinėse Lietuvos istorijose, man net būtų nelengva atsakyti, reikėtų įdėmiai tas knygas panagrinti. Bet teigiamą protestantizmo indėlį Lietuvos istorijai mūsų istorikų darbuose galima pastebėti.

Negalime neigti lenkų ir rusų kultūros įtakos lietuvių tautos kultūrai, būtų neteisinga tas recepcijas atmesti. Tačiau teisingai sakė Konstantinas Jablonskis, kad negalima tvirtinti, jog gyvenome vien iš, pavyzdžiui, vokiškų skolinių. Bet kad tų skolinių būta – nėra jokių abejonių.

Taip pat lietuviai nemažai „paskolino“ kaimyninėms tautoms. Kad ir tokie lietuviški žodžiai, kaip

kumpis, skilandis. Baltarusiams nepavyko išsiversti šių žodžių į savo kalbą, ir jie savo senesniuose raštuose užrašė tuos lietuviškus žodžius. Vadinasi, lietuviški kumpiai ir skilandžiai kaimyninių tautų buvo vertinami. Panašiai kaip ir *litovka, kosa litovskaja* – lietuviški dalgiai, žinomi visoje carinės Rusijos imperijoje.

Paskutinė Lietuvos Herodoto valia

Z. Ivinskis – neabejotinas XX a. Lietuvos istorijos mokslo klasikas. O kaip jis buvo vertinamas kitų tautų istorijos mokslo?

Jis buvo tarptautinės istorikų bendrijos pripažintas narys, nuolatinis įvairių tarptautinių konferencijų ir istorikų kongresų dalyvis. Jam teko tuose renginiuose ir kalbas sakyti, tad drąsiai galiu teigti, kad jis ne vien Lietuvos, bet tarptautinio lygmens mokslininkas.

O kaip šiandien? Tik per sukaktis ir prisimenamas?

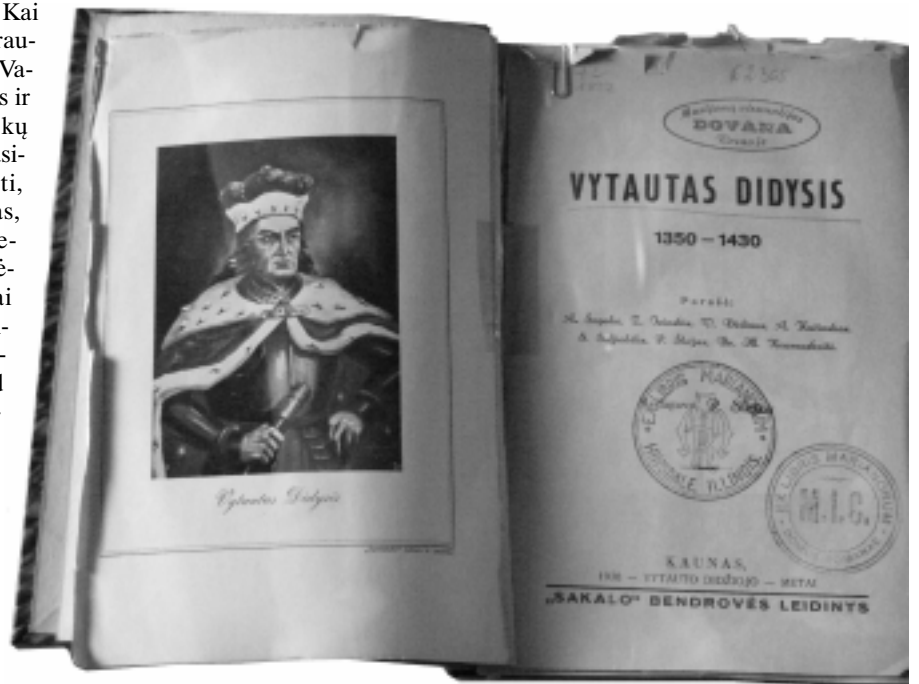
Šiandien istorikams nėra reikalo kartoti to, ką yra padaręs Ivinskis, o jis padarė daug. Svarbiausia, kad viską, ko ėmėsi, darė tiksliai, gerbdamas istorijos faktą – dokumentinį, archyvinį, kronikinį. Jau nekalbu apie koncepcijas, kurias iškėlė ir kurių laikėsi Ivinskis. Tai, ką mokslininkas yra padaręs, iš šaltinių išrankiojės – be šito joks istorikas ir šiandien negali apsieiti. Mums neverta iš naujo išradinėti dviračio, jeigu moksle tą yra padaręs Ivinskis.

2001 m. Zenono Ivinskio palaikais iš Vokietijos buvo pervežti į Lietuvą ir perlaidoti Vilniaus Antakalnio kapinėse. Z. Ivinskio žmona Paulina Ivinskienė ir sūnus Kęstutis įvykdė paskutinę Lietuvos Herodoto valią.

Man teko dalyvauti perlaidojimo ceremonijoje.

Į Tėvynę grįžo Ivinskio kūnas, o jo dvasia niekada ir nebuvo apleidusi Lietuvos. Nors nuo 1944 m. vasaros iki mirties 1971 m. jam ir teko gyventi Vakaruose.

Kad niekada nebuvo atsiskyręs nuo Lietuvos, ypač ryškiai rodo Ivinskio korespondencija su Konstantinu Jablonskiu. Labai ilgėjosi Lietuvos, net buvo linkęs pripažinti tai, kas vyko sovietinės Lietuvos moksle, kultūroje. Jis Jablonskio prašė atsiųsti jam įvairių leidinių, literatūros istorijai ir savo rašomiems istorijos dalykams. Taigi jis sugebėjo įvertinti ir tai, kas sugebėta padaryti to meto sovietinėje Lietuvoje.

Vytauto Didžiojo metais (1930 m.) išleista knyga „Vytautas Didysis, 1350–1430“, tarp kurios autorių buvo ir Zenonas Ivinskis

Vilniaus Gedimino technikos universitetas

skelbia konkursą šiai pareigybei užimti:

FIZINIŲ, BIOMEDICINOS IR TECHNOLOGIJOS MOKSLŲ SRITYSE

Lygiagrečiųjų skaičiavimų laboratorija

– Vyresniojo mokslo darbuotojo (1 vieta).

Išsamesnė informacija pateikiama Vilniaus Gedimino technikos universiteto tinklalapyje adresu www.vgtu.lt

Dokumentai priimami nuo 2008-06-06 iki 2008-06-20 Personalo direkcijoje, Saulėtekio al. 11 (Saulėtekio rūmai, centrinis korpusas, 501 kab.), tel. (8 ~ 5) 274 5009.

Rektorius

Vadinasi, Ivinskio įtaka to meto Lietuvos istorijos mokslui nebuvo nutrukusi. Per K. Jablonskį Ivinskio idėjos ir darbai turėjo įtakos Juozui Jurginiui, o per pastarąjį – ir jaunajai Lietuvos istorikų kartai.

Žinoma, tos Ivinskio įtakos būta, nors oficialiai šis vardas Lietuvos istorijos mokslui ir buvo tabu. Jo raštai buvo uždaryti į „specfondą“ ir juos skaityti buvo galima tik gavus atitinkamą leidimą. Buvo siekiama šį vardą ištrinti iš Lietuvos mokslo, bet be oficialių buvo ir slapta daromų dalykų – įvairiais keliais mūsų istorikus pasiekdavo Vakaruose Ivinskio spausdinamos knygos ir straipsniai.

Stinga Lietuvos Bažnyčios istorijos tyrinėjimų

Nejau ši paroda Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje – tai visas, kaip Lietuvos istorikai paminės žymiojo savo pirmtako 100-metį?

Kiek man žinoma, Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos darbuotojai rengiasi važiuoti į Plungę, kur vietos valdžia minės Z. Ivinskio 100-mečio sukaktį.

Kaip apibūdintumėte šią parodą Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje?

Labai gausi ekspozicija, surinkti ir parodyti jo darbai. Per atidarymą kalbėjo istorikai prof. Antanas Tyla ir dr. Rimantas Miknys, teko ir man tarti žodį. Labai svarbu, kad Z. Ivinskio darbai nebūtų pamiršti, kad jaunieji istorikai juos studijuotų. Reikia siekti, kad nuo istorikų darbo stalo jo knygos nedingtų.

Likimas nubloškė Ivinskį į Vakarus, ne savo valia pasitraukęs jis sugebėjo daug padaryti, kad ir tyrinėdamas Vatikano archyvus. Dabar aplinkybės gerokai palankesnės, galime savo jaunus istorikus siųsti tyrinėti kitų valstybių archyvus, tik kažkaip nelabai girdėti, kad kas darbuotųsi Vatikano, Vokietijos, Švedijos ar Čekijos archyvuose.

Jūratė Kiaupienė nuvyksta į Vieną, kai ką reikšmingo mūsų istorijos mokslui jai pasiseka rasti, bet kad kas Vatikano archyvuose dirbtų, bent jau aš nežinau. Po Pauliaus Rabikausko, Antano Liuimos, Pauliaus Jatulio ir Zenono Ivinskio mirties nėra kas gerai toliau pajudintų Vatikano archyvus. Apskritai kiek užmiršti Lietuvos Bažnyčios istorijos tyrinėjimai, lyg nuslopęs dėmesys šiai tyrimų kryptiai, o Vatikano archyvai kaip tik su šia tyrinėjimų kryptimi ir turėtų būti siejami. Atskiro dėmesio nusipelno Lietuvos jėzuitų istorijos tyrinėjimai.

Juolab, kad šiemet sukanka 400 metų, kai buvo įkurta Lietuvos jėzuitų provincija.

Kai kurie jėzuitai darbuojasi, bet jie daugiau studijuoja sielovados, o ne istorijos dalykus. Tenka ypač apgailėstauti, kad nebėra šaltinių publikacijų nei studijų iš Vatikano archyvų.

Būtų puiku, kad teologijos mokslus baigiantys jauni mokslininkai pasuktų istorijos tyrinėjimų keliu. Ar ne jiems ir kibti į Lietuvos Bažnyčios istorijos tyrinėjimus?

Duok Dieve, kad taip ir įvyktų, bet kol kas apie tokį jaunų žmonių indėlį į tokius tyrinėjimus nieko negaliu pasakyti. Tyrinėtini ne vien Vatikano, bet ir Baltarusijos, Lenkijos archyvai, kur Lietuvos istorijos mokslui galima rasti daug medžiagos.

Linkėjimas

Mokslas nestovi vietoje, taip pat ir istorijos mokslas. Kur Z. Ivinskio pažūros, požiūris galėtų būti koreguotini naujosios kartos istorikų ir kur reikėtų laikytis jo nuostatų kaip savotiškų postulatų?

Žinoma, istorijos mokslas nestovi vietoje, bet Ivinskio darbai yra ilgaamžiai, gerai funduoti istorijos

faktais, šaltinių žinojimu. Vargu ar dar keliasdešimt metų Ivinskio tyrimų rezultatai bus bent kiek ryškiau koreguotini. Bent aš nematau tokių jėgų, kurios sugebėtų tai padaryti. Kai kurie istorikai mėgino Lietuvos istorijoje iki Vytauto mirties kai kuriuos dalykus naujai komentuoti, bet aš tas pastangas vertinčiau santūriai.

Norint koreguoti Ivinskį, reikėtų patiems pasiekti bent jau Ivinskio lygį?

Mėginama teigti, kad Ivinskis ne labai giliai žinojo istorijos šaltinius, daugiau rėmėsi istoriografija, girdi, nauji šaltiniai gali pakeisti požiūrį į daugelį dalykų, mėginama pateikti ir savus teiginius. Juos vertinčiau atsargiai, dar nežinia, ar naujos hipotezės bus priimtos ir įtvirtintos istorijos moksle. Juolab negalėčiau pritarti atsargiems priekaištams Ivinskiui, kad jis negalėjo nuspėti, kokius atradimus padarys mūsų istorijos novatoriai, praėjus keliems dešimtmečiams po jo mirties.

Jus patį, gerbiamasis Profesoriau, galima pasveikinti, nes artėjant Žalgirio mūšio 600 metų sukakčiai Lenkijoje ketinama išsiversti Jūsų knygą „Žalgirio mūšis“.

Buvo žadėta atsiųsti sutartį, bet kol kas nei sutarties, nei kokio kito ženklų negavau. Lietuvos dailės muziejaus direktoriaus Rimanto Budrio iniciatyva padariau savo knygos Žalgirio mūšis santrauką, maždaug 100 puslapio kompiuterinio teksto, kurį rengiamasi versti į anglų ir vokiečių kalbas. Bus iliustruota knygelė, lietuvių kalba turėtų šiemet pasirodyti.

Bus trečia Jūsų Žalgirio mūšiu skirta knyga, dvi jau išleistos. O lenkai išdrąsina versti ir kitas Lietuvos istorikų knygas.

Taip, 2007 m. Lenkijoje išėjo Edmundo Rimšos knyga Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų antspaudai, kiek anksčiau pasirodė J. Kiaupienės, Z. Kiaupos ir A. Kuncėvičiaus Lietuvos istorija, Egidijaus Aleksandravičiaus ir Antano Kulakausko Lietuva carų valdžioje.

Tikriausiai netrukus tarp šių knygų minėsime ir Jūsų parašytą „Žalgirio mūšis“. Kad visos tos knygos pasirodytų, tegul ir netiesiogiai, bet įtakos turėjo ir Zenono Ivinskio veikalai, jo formuotas lietuvių jaunosios kartos istorikų požiūris į istorijos mokslo tyrinėjimus.

Galų tik pageidauti: duok Dieve, kad ateityje turėtume tokių istorikų, koks buvo Zenonas Ivinskis, ir kad jie tiek nuveiktų mūsų krašto istorijos ir kultūros naudai.

Lieka tik pritarti ir padėkoti už šį pokalbį.

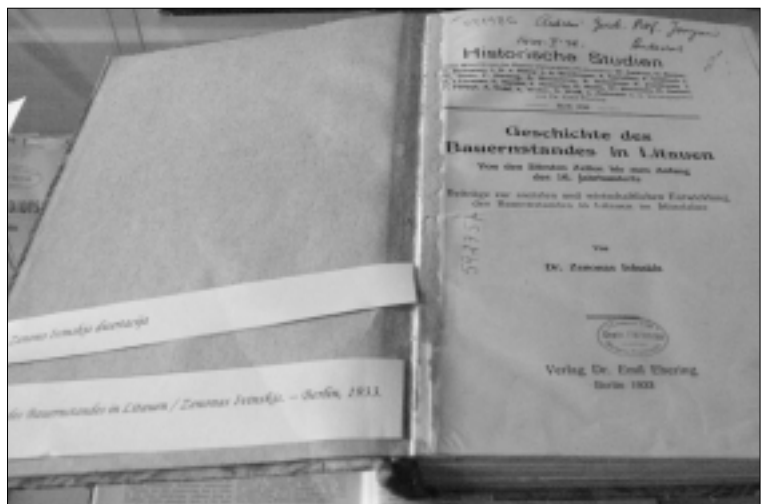
Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

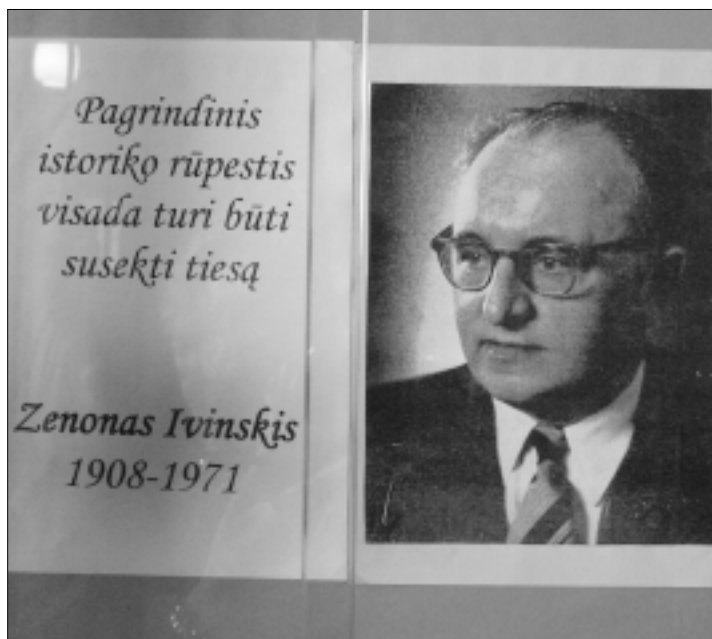
Profesorius Mečislovas Jučas Zenoną Ivinskį vadina vienu žymiausių Lietuvos istorikų

Parodoje eksponuotos nuotraukos iš Zenono Ivinskio gyvenimo išėivijoje

Zenono Ivinskio disertacija

Parodos ekspozicijos fragmentai

Apie dvasininkijos veiklą seniau ir dabar

Gegužės 12–13 d. Lietuvos istorijos institute vyko tarptautinė mokslinė konferencija *Dvasininkija ir 1863 m. sukilimas buvusiose Abiejų Tautų Respublikos žemėse*. Konferencijos organizatorius – Lietuvos katalikų mokslo akademija, Lietuvos mokslų akademija, Liublino Jono Pauliaus II katalikų universiteto Naujųjų laikų istorijos katedra, Varmijos-Mozūrijos universiteto Olštynės Humanitarinis skyrius, Lenkijos mokslų akademijos Liublino skyrius, su

prantama, taip pat ir Lietuvos istorijos institutas. Be Lietuvos ir Lenkijos istorikų bei kitų šią problemą tyrinjančių mokslininkų, konferencijoje dalyvavo kaimyninės Baltarusijos istorikai – tai sustiprino konferencijos tarptautinę reikšmę. Inauguraciniame posėdyje dalyvavo ir prakalbas pasakė Lietuvos Respublikos Prezidento patarėja prof. Irena Vaišvilaitė, Telšių vyskupas, Lietuvos katalikų mokslo akademijos narys Jonas Algimantas Boruta SJ, šios Akademijos prezidentas, Vilniaus universiteto doc. dr. Paulius Subačius ir kiti asmenys.

Per pertraukėlę į *Mokslo Lietuvos klausimus maloniai sutiko atsakyti Jo Ekscelencija Telšių vyskupas Jonas Algimantas BORUTA SJ.*

Dialogo svarba

Jūsų *Ekscelencija, esate ne toks jau retas konferencijų Lietuvos istorijos institute dalyvis. 2002 m. man teko garbė čia Jus kalbinti poeto ir vyskupo Antano Baranausko 100-sioms mirties metinėms skirtoje konferencijoje, o prieš kelerius metus dalyvavote Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui skirtoje konferencijoje, ją prisiminėte ir savo prakalboje inauguracinio posėdžio metu. Ko gero, kalbant apie 1863 m. sukilimą ir dvasininkijos vaidmenį jame, pakaktų vienos vyskupo Motiejaus asmenybės. O juk dar būtina prisiminti vieną iš sukilimo vadų Lietuvoje kun. Antaną Mackevičių ir daugelį kitų sutanas vilkėjusių patriotų.*

Ar prisimintosis ir ši konferencija rodo, kad Lietuvos katalikų mokslo akademija ir Lietuvos istorijos institutas sugeba rasti reikšmingų bendrų temų, ir tai tik sustiprina mūsų istorijos mokslo raišką. Neabejoju, kad ir mūsų savivoką.

Istorijos mokslui Katalikų Bažnyčia visada skyrė ir

Telšių vyskupas Jonas Algimantas Boruta SJ konferencijoje

Gedimino Žemlicko nuotraukos

čios ir pasaulietinio mokslo?

Keliais sakiniais būtų gal ne taip paprasta atsakyti. Mūsų šalį pasiekia net ir tie veiksniai, kurie gal tiesiogiai su Lietuva nesusiję, bet atkeliauja iš sekularizuotos Europos. Kita vertus, tai pačiai Europai nuolat kyla naujų iššūkių, kai susiduriama, tarkime, su islamo pozicijų stiprėjimu Europoje. Šių problemų niekaip negalima nematyti. Apskritai Europoje kyla religijos veiksnio svarba šiuo metu vykstančiuose ir ypač dabartiniame pasaulyje išryškėjančiuose procesuose. Tai labai aktualios problemos. Kad ir labai norėdami, prieš jas

akių užmerkti negalime.

Žmonių psichologija kinta lėčiau už gyvenimą

Prabiltote apie labai svarbius dalykus, kurie aktualūs visiems žmonėms – nepriklausomai nuo religinių ir politinių įsitikinimų. Rizikuodamas gal net kiek susiaurinti, vadinasi, neišvengiamai ir supaprastinti pradėtajį pokalbį, paklausiu štai ko: gal gyvenimas, teikdamas naujus iššūkius, kartu duoda ir tų problemų sprendimo raktą? Galbūt gilesnis istorijos pa-

žinimas mums gali pasiūlyti ne vieną atsakymą ir į dabarties aktualiausius klausimus?

Manau, kad istorijos pažinimas labai praverčia dabarties problemoms geriau suvokti. Psichologiniai žmonių veiklos modeliai, pagal kuriuos veikta praeityje šiandien, savo galios neprarado, jie glūdi žmonių prigimtyje. Ir šiandien daug kas kartoja, nors ir „paspalvinama“ kitomis spalvomis. Todėl praeities tyrinėjimas bei pažinimas svarbus dabarčiai. Tarkime, carinės Rusijos priespaudos laikais gyvenusių žmonių pažiūros nėra bevertis dalykas, nes atitikimų, panašių tendencijų rasime ir dabar.

Kita vertus, pats sau ir paprieštaraušiu, prisimindamas vieno lenkų istoriko pasakytus žodžius: istorija – tai mokslas, iš kurio niekas nieko nepasimoko.

Pasimokyti gal ir sunku, bet suprasti, kodėl buvo pasielgta vienaip, o ne kitaip, juk labai reikalinga ir naudinga.

Tie patys istorijos įvykai, tačiau kaip skirtingai kartais į juos žvelgia Lenkijos, Baltarusijos ar Lietuvos istorikai. Šioje konferencijoje taip pat galima išvelgti tam tikrų požiūrio skirtumų, nors aštrių kampų juk niekas nesiekia eskaluoti.

Iš tikrųjų taip. Įžangos žodyje aš mėginau į tai atkreipti dėmesį. Lenkai neįtaria tokio kultūrinio ir tautinio atotrūkio tarp savo diduomenės ar inteligentijos ir tautos. Ta pati kalba, maždaug ta pati kultūra. Lietuvoje buvo kitaip, vadinamasis elitas kalbėjo kita kalba negu sodie-

čiai, faktiškai tai buvo kitos kultūros žmonės. Dar sudėtingiau buvo Baltarusijoje, kur pati liaudis kultūrinio požiūriu buvo nevienalytė, visuomenė susiskaidžiusi, o prieštaravimai tarp katalikybės ir stačiatikybės buvo gana ryškūs. Tada tos pačios tautos žmonės išskyla labai daug skirtingų problemų.

Manau, būtų įdomu panagrinėti, kaip XIX a. viduryje į liudį atsi- gręžė ir Lenkijos Katalikų Bažnyčia. Ne vien elitas jau buvo dėmesio centre, bet ir paprasti žmonės. Šios problemos nagrinėjimas būtų labai įdomus ir mums, lietuviams, nes iškilančios paralelės padėtų geriau suprasti vyskupo Motiejaus Valančiaus poziciją 1863 m. sukilimo atžvilgiu.

Dar daug nepadarytų darbų

Iš šios konferencijos skaitytų pranešimų akivaizdu, kad modernios lietuvių tautos formavimuisi XIX a. antrojoje pusėje labai svarbus buvo lietuvių dvasininkijos vaidmuo. Kaip Jums, Ekscelencija, atrodo, ar mūsų visuomenėje tas vaidmuo teisingai suvoktas ir įvertintas? O gal tebesame kelįje į gilų, objektyvų tų labai sudėtingų visuomeninių, politinių ir kitokių procesų supratimą.

Lietuviška tautinė kultūra gana plačiai tyrinėta, bet dvasinės, religinės kultūros palaikymui, socialinio teisingumo vykdymui skirtų tyrimų dar labai maža. Praeityje jie buvo fragmentiški, gilesnio požiūrio nėra, ypač palyginti su tomis

Lietuvos istorijos institute vykusios tarptautinės mokslinės konferencijos „Dvasininkija ir 1863 m. sukilimas buvusiose Abiejų Tautų Respublikos žemėse“ metu: pirmoje eilėje Lietuvos katalikų mokslo akademijos nariai Telšių vyskupas Jonas Algimantas Boruta SJ ir istorikas prof. Antanas Tyla, taip pat Istorijos instituto rankraštyno vedėjas Algimantas Katilius

tendencijomis, kurios XIX a. antroje pusėje reiškėsi Vakaruose.

Turite mintyje popiežiaus Leono XIII 1891 m. paskelbtą encikliką „Rerum novarum“, skirtą socialiniams klausimams spręsti?

Taip pat ir prie šios enciklikos vedusias tendencijas. Vakaruose plitusios socialinio gyvenimo idėjos vienaip ar kitaip pasiekdavo ir Lietuvą. Tų idėjų užuomazgų būtų galima pastebėti ir vyskupo Motiejiaus Valančiaus skelbto blaivybės sąjūdžio veikloje. Tai buvo ne tik blaivybės ir moralės problemų sprendimas, bet ir mėginimas spręsti socialines problemas. Tai štai tokių tyrinėjimų trūksta, kaip ir siekio įdėmiau pa-

žvelgti į dabartinę visuomenę. Dažnai į blaivybės veiklą žvelgiama su pašaipėle. Jeigu būtų atliktos solidesnės istorinės tų XIX a. antrosios pusės procesų studijos, tai lengviau būtų spręsti ir dabarties problemas.

Suprantu, kad daug nepadarytų darbų laukia mūsų istorijos ir sociologijos mokslo. Tačiau ar dabartinė dvasininkija kartais šiek tiek nenušalina nuo socialinių klausimų? Juk nelabai girdimas mūsų aukštųjų hierarchų ir paprastų kunigų balsas, smerkiantis kad ir tą didžiulę takoskyrą tarp labai gerai uždirbančių ir vos suduriančių galų su galu? Kažkaip neteko girdėti, kad kunigas per pamokslą pasmerktų bendrovės

vadovą, uždirbantį 10–15 kartų daugiau negu jo pavaldinys. O juk socialiai ir morališkai tokia takoskyra normali.

Šių problemų ištis mažai paisoma. Bet šiuo metu pirmiausia reikėtų subalansuoti su girtavimu susijusią rinką. Jeigu šios problemos neegzistuos, tai bent kraštutinio vargo nebūtų. Juk ne paslaptis, kad prasigėrę jaunuoliai, net ir gyvendami atskirai nuo tėvų pensininkų, atima iš jų pensijas, prageria paskutinius savo mažamečiams vaikams valstybės skiriamus pinigėlius. Reikėtų galvoti, kaip paskirstyti lėšas, ar ieškoti kitų būdų, kad net ir tos mažos lėšos nepatektų į alkoholikų rankas.

Gerų ketinimų ir realių galimybių priešprieša

Esame įpratę piktintis valdžia, Seimu, bet daug kas pačių žmonių rankose. Dvasininkijai, kaip ir visiems inteligentams, nederėtų kratytis atsakomybės.

Šiandien kunigų padėtis gana sudėtinga, nes jie nepriklauso pasiturinčiųjų luomui. Jeigu verslas nepaaukvoja, iš paprastų žmonių surinkti lėšų kunigai tikrai nenuadirbs jokių darbų bažnyčioje ir parapijoje. Kunigai susaistyti su aukų davėjais. Yra buvę, kai kunigai mėgindavo užstoti darbininkus, atlikti jiems nebūdingą tarsi profesinės sąjungos vaidmenį, tuojau pat pajusdavo spaudimą: jeigu kunigas taip kalbės, mūsų interesams kenks, tai ir mes ieškosime būdų, kaip pristabdyti to ar kito kunigo pradėtą veiklą.

Amžina gerų ketinimų ir realių galimybių priešprieša. Kaip Jums atrodo, ar įmanoma mūsų laikais būti idealistu, siekti aukštųjų dvasinių vertybių pragmatizmo reikalaujantčiame gyvenime? Juk materialiosios vertybės šiandien labai dažnai gožia visus idealus?

Tai gal nėra vienareikšmis dalykas, nes ir materializmas ne visada yra vien asmeninis. Juk daug gražaus daroma ir kitų gerovei. Kartais siekiant aukštųjų reikalavimų tenka pradėti pragmatiškai skaičiuoti: jeigu skelbsiu vien aukštas tiesas ir reikalavimus, teks atsisakyti parapijos namų, teks uždaryti parapijos senelių namus... Tų „jeigu“ dažniausiai iškyla labai daug. O parapija besirūpinančiam kunigui kažkaip tenka rasti bendrą kalbą su verslo atstovais.

Jums leidus, atsigręžkime į mokyklą – vidurinę ir aukštąją. Ar mūsų jaunimas nėra auklėjamas pernelyg pragmatiškai, kai sutelkus dėmesį į kompiuterius ir naujausias technologijas iš kasdienybės kartais ir nepastebimai išstumiami gilesni kultūriniai žmogų ugdantys pradai? Neten-

ka girdėti, kad mūsų gimnazijos ir aukštosios mokyklos turėtų gyvenimui rengti ne vien apsišvietusių pilietį ar specialistą, bet pirmiausia inteligentą. Suprantu, rinkos ekonomika ir globalizacija reikalauja konkuruoti ir tam mūsų jaunuomenė turi būti parengta, tačiau apima ir tam tikras nerimas. Vertinamas ne dėstytojas, ne šiaip profesionalas ar asmenybė, bet sugebančis dalyvauti pelningame projekte, „pramušti“ lėšų (kartais ne patiems reikalingiausiems dalykams). Ar toks dalyvavimas svarbiausiam projekte, kurio vardas Gyvenimas, ir yra tai, dėl ko žmogus ateina į šį pasaulį?

Pirmiausia reikia atvirai apie visa tai kalbėti. Noriu tikėti, kad šias problemas pajaus, pradės suvokti ir platesnė visuomenė, pirmiausia gal net kitose Europos Sąjungos šalyse. Juk daugybė svarbių idėjų mūsų kraštą pasiekdavo per kitas šalis. Taip buvo mūsų istorijoje. Deja, kol kas daugiau dėmesio kreipiamas į kai kurias periferines problemas – homoseksualų, jų šeimų gyvenimo reikalus, jų įsitvirtinimą visuomenėje ir panašiai, o svarbiausi, esminiai žmogaus gyvenimo ir būties klausimai nutylimi, apie juos tarsi net baisu užsiminti.

Tai šiandien mūsų dvasininkijai iškyla dar sudėtingesnės užduotys, nes pačiai Europos Sąjungai būdingas spartus materialėjimas, sukimas „amerikietiško gyvenimo būdo“ keliu, o jis ne visada mums priimtinas. Ar Jūsų Ekscelencija nemano, kad kai kurios mus pastekiančios „novacijos“ iš Vakarų maža ką bendro turi su krikščioniškosiomis vertybėmis ir krikščionišku gyvenimo būdu?

Toms pagundoms atsispirti šiandien mums visiems yra viena svarbiausių užduočių. Bet tam reikia telkti pastangas ir norėti pasipriešinti visam tam, kas yra svetima mūsų tradicijoms, įprastam gyvenimo būdui ir nuo seno susiklosčiusioms vertybėms.

Dėkoju už pokalbį.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Lietuvių katalikų mokslo akademijos nariai kunigas Vaclovas Aliulis MIC, šios Akademijos prezidentas Paulius Subačius ir Telšių vyskupas Jonas Algimantas Boruta SJ per konferencijos pertrauką

Vincentas JASIULEVIČIUS, valdymo sistemų specialistas

Lietuvą iš ilgalaikio anarchinio valdymo orbitos gali išvesti tik visuotinis piliečių, vietos bendruomenių atsibudimas, pažangių žmonių aktyvi švietėjiška veikla, bendruomenių ir kiekvieno piliečio sąmoningumas, ryžtas pareigingai ir atsakingai atlikti pilietišką darbdavio pareigą...

Lietuvos gyventojas, norintis padoriau gyventi, turi domėtis šalies gyvenimu ir rasti laiko dalyvauti Lietuvos bendruomenės veikloje. Dejavimas, kad blogai dirba mūsų atstovai Seime, savivaldybių tarybose, sakymas „ką jiems padarysi“ iki šiol dar niekur nenuvedė ir nenuves ateityje. Pasak popiežiaus Jono Pauliaus II, „pasyvumas, niekada nebuvo priimtinas, o šiandien jis vis labiau virsta kalte. Niekam nedera likti neveikliam.“ Tad kiekvienas paklauskime savęs – ką aš padariau asmeniškai ir kartu su savo bendruomene, kad taip nebūtų? Tik vienybėje slypi jėga, įveikianti blygbes.

Reikia vienyti bendruomenes

Kad Seime, Vyriausybėje, žinybose, savivaldybėse atsirastų politinės valios svarbiausias problemas spręsti paprastų žmonių naudai, tik-

Lietuvos piliečiai: neįmanoma amžini tarnai?

ro, o ne deklaratyvaus politikų darbštumo bei valingumo pirmiausia turėtų pareikalauti studentija, jaunimas, inteligentija, intelektualai, švietėjai, profsąjungų atstovai. O juos visada tvirtai paremtų didelę patirtį ir daug laiko turintys pensininkai.

Būtų tikslinga sukurti iš bendruomenių deleguotų atstovų Lietuvos bendruomenių koordinacinę tarybą. Ji keltų valstybei svarbiausius klausimus, kuriuos spręsti dažnai neturi valios Seimo ir Savivaldybių Tarybų nariai.

Rajonų, miestų, miestelių bei kaimų gyventojų bendruomenių tarybos, susikordinavusios regionuose ir visoje Lietuvoje, gali pareikalauti, kad jų atstovai – „darbininkai“ – rastų valios priimti svarbiausius įstatymus, vykdytų parlamentinę priežiūrą, kaip vykdomi įstatymai, kaip dirba jiems atskaitingos tarnybos.

Jeigu gyventojai ir jų bendruomenės nesupras ir nesiims vykdyti politikų darbdavio pareigos, tuomet mes būsime amžini vargo kankiniai,

taip pat mūsų vaikai ir vaikaičiai, o pagal šviesaus atminimo finansininko Romualdo Sikorskio posakį „veršiai“, o su „veršiais“ nesitariama – jie ganomi. Bendruomenės, kaip ir partijos turėtų būti remiamos valstybės.

Privalome rasti laiko

Norėdami pagerinti savo ir visos valstybės gyvenimą, privalome pradėti kiekvienas nuo savęs, užmiršti pasakymą „neturiu laiko – tegul kiti daro“, skirti bent šiek tiek savo laiko bendriems visų mūsų reikalams spręsti. Susivienijusios, veiklą veiksmingiau koordinuojančios Lietuvos pilietinės bendruomenės, visuomeninės organizacijos, studentų, profesinės sąjungos galėtų parengti bendrą tikslų bei svarbiausių spręstinių klausimų sąrašus, Piliečių bendruomenių koordinacinę tarybą Seimui įteiktų kaip peticijas. Piliečių bendruomenės turėtų reikalauti iš savo rinkiminėse apygardose išrinktųjų atstovų Seime, savivaldybėse tinkam-

mo pareigų atlikimo, atsakomybės, o Seimo rinkimuose keltų į kandidatus gerai žinomus nepartinius vietinius (ne atvykėlius) žmones. Prieš rinkimus bendruomenių tarybos, pasikvietę ekspertus, privalėtų gerai išnagrinėti kandidatų biografijas, jų nuveiktus darbus, partijų programas, dalyvauti vietos debatuose. Tokia pati sistema, patobulinus Savivaldos rinkimų įstatymą, būtų veiksminga ir rinkimų į savivaldybes metu. Privertus dar šios kadencijos „darbininkus“ pataisyti kelis svarbiausius įstatymus, bei kontroliuojant jų vykdymą, atsirastų 9–13 mlrd. litų biudžete studentų stipendijoms, mokytojų atlyginimams. Tai užtikrintų pensininkams oresnį pragyvenimo lygį, sveikatą.

Nebalsuojančius reikėtų bausti

Garbingi, nešališki ekspertai galėtų atlikti partijų rinkiminių programų ekspertizes, viešai paskelbti išvadas žiniasklaidoje, viešai diskutuoti rinkėjų susitikimuose su kandidatais į Seimą, savivaldos organus. Tada rinkėjai nekalbėtų, kad „nėra iš ko rinktis“. Dabar rinkimuose dalyvauja tik apie 40 proc. balsavimo teisę turinčių piliečių. Lietuvos piliečiams, nesuvokiantiems ir neturintiems laiko atlikti tą svarbią rinkėjo-darbdavio pareigą,

reikėtų taikyti simboliškas baudas pagal Italijos pavyzdį.

Ne tik dainuoti ir šokti

Bendruomenių tarybos privalo rasti laiko ne tik dainuoti, šokti, bet ir aktyviai dalyvauti, atlikti politikų darbdavio pareigą, koordinuoti savo veiklą, o bendruomenių ir kitų visuomeninių organizacijų vadovams – paminti vadukų ambicijas, nesiėkti vien tik egoistinių asmeninių tikslų, sakant „kokia man nauda iš to“.

Nieko nedarant, išrinktieji ir toliau „ganys“ kaip „veršius“ savo darbdavius-rinkėjus, kurdami gerovę tik sau – klanams, oligarchinėms grupuotėms. Vidurinis sluoksnis, 70–80 proc. Lietuvos gyventojų, gyvena ir gyvens nepritekliuose, skurde. Toks gyventojų prisitaikymas – kiekvienam atskirai spręsti problemas, duoti ir imti kyšius, siekti tik egoistinių asmeninių tikslų, nedalyvavimas bendruomenių veikloje, bendravaltystinių klausimų sprendime – pasmerkia ilgam varganam gyvenimui kelias žmonių kartas. O gal gerovė Lietuvoje bus sukurta ir be mūsų, šios kartos žmonių, pastangų?

Norėdami pagerinti savo, visų piliečių ir valstybės gyvenimą, privalome pradėti kiekvienas nuo savęs, užmiršti pasakymą „neturiu laiko – tegul kiti daro“, skirti bent šiek tiek savo laiko bendriems visų mūsų reikalams spręsti.

Atkelta iš 1 p.

Apie europeizaciją

Geriamasis Profesoriau, kalbininko Jono Kruopo 100-osioms gimimo metinėms skirtose popietinėje konferencijos dalyje skaitysite pranešimą „Eurointegracija ir slavų–lietuvių eurozona (XIV–XIX a.)“ (Eurointegration and Slavic–Lithuanian euro-zone. The 14 th–19 th ce.). Apie ką šia pranešime kalbėsitė?

Apie europeizaciją. Tai labai senas fenomenas. Pavyzdžiui, tokios sąvokos kaip *kryžius, popierius* ir daugelis kitų yra lotyniški žodžiai, kurie tapo skoliniais daugeliui kalbų. Krikščionybė buvo pirmasis žingsnis į europeizaciją.

Iškart kyla klausimas: nuo seno lietuviai ir kitos baltų tautos gyveno šioje Europos dalyje, kai dar apie jokią krikščionybę čia ne kalbos nebuvo. Tačiau juk nepasakysime, kad tada mūsų protėviai gyveno ne Europoje, buvo ne europiečiai? O gal tai skirtingi dalykai – europeizuotis ir būti europiečiu?

Chronologiškai ir geografiškai europeizacija susideda iš dviejų pagrindinių komponentų. Tai pirmiausia indoeuropiečių kalbinė tradicija ir kitų kalbų (bei etninių grupių) integracija su ta „tradicija“. Šiuo atžvilgiu, t. y. šioje integracijoje protėvių kalba atliko labai svarbų ir labai seną vaidmenį. Bemaž nežinoma, kad ši prokalba* prieš du tūkstantmečius suformavo „euro-zoną“ (Europos subarealą) su finų prokalba. Finų kalbose sudurtiniai laikai („analitiniai perfektai“, kaip suom. *olen kirjoittanut*, est. *olen kirjutanud*) – tai baltų formų tobulos (kaip mes, kalbininkai, sakome) „ikonos“ (palyg. *esu parašęs*, latv. *esmu parakstījis*). Nėgana to, baltų skoliniai šiose kalbose – tai ne du trys pavyzdžiai, bet svarbus leksikos sluoksnis, rodąs ilgus daugiapusius ryšius. Palyginkite:

(gamta) *šalna, vaga, marios, medis / medžioti* (latv. *mežs*, est. *mets*, suom. *metsä* „miškas“), *žirnis, šienas*;

(gyvūnija) *vapsva, lašiša, žąsis, žirgas* (taip pat *vilna, vaškas*);

(žmonių civilizacija) *peilis, kirvis, virvė, akėčios, tiltas, net tūkstantis*;

(žmonės) *šeima, duklė, sesuo, marti, sėbras, piemuio*;

(kiti) *žambas* (latv. *zob-s*, est. / suom. *hammas*, karelių *hammas*, vėpsių *hambaz* ir t. t.); *dievas* (souv. *taivas*, karelių *taivaš*, vėps. *taivaz* „dangus!“);

(taip pat būdvardžiai) *ankštas* ir *prėskas*.

Be to, įdomu, kad šiaurčiausia finų tauta *sami* (*saami*’a, suom. *håme*) kildina savo pavadinimą iš baltų prokalbos, palyg. liet. *žemė*, lat. *zeme*, senprūs. *semme*, narev. (jotv.) *zem*.

Baltizmai atsiranda taip pat Volgos finų (mordvinių, t. y. erzių ir mokšių) kalboje, palyg. *žirnis, peilis, duklė, perkūnas, tūkstantis*. Aišku, kad geografiškai (ir archeologiškai) kalbant, ši teritorija prieš tūkstantmečius buvo ir senų baltų kalbų arealas.

Matyt, baltų prokalba buvo pirmas tiltas tarp indoeuropiečių ir ki-

* **Redakcijos pastaba** – baltų prokalba kaip savarankiškas kalbinis vienetas, suformavo II tūkst. pr. Kr. pr., o IV a. pr. Kr. suskilo į vakarų baltų (prūsų) ir rytų baltų (lietuvių–latvių) prokalbas. Vakariniai baltai buvo asimiliuoti germanų, o Dniepro baltai – slavų. Savo tapatybę išlaikė tik rytinių baltų palikuonys – lietuviai ir latviai. Lietuvių kalba laikoma seniausia iš visų gyvųjų indoeuropiečių kalbų, nes ji daugiausia išlaikė žodžių ir formų, artimų indoeuropiečių prokalbei.

tų Europos kalbų. Be to, vienas pirmųjų europeizacijų – tai veiksmas *tur-ėti*, atlikęs seniau labai svarbų vaidmenį europiečių kalbų gramatikoje (palyg. angl. *I have written*, šved. *jag har skrivit*, pranc. *j’ai écrit* ir t. t. = *esu parašęs*). To veiksmas džio neeuropietiškos kalbose nėra. Dauguma Europos kalbų čia naudoja tą patį sufiksą *-ē-*, palyg. *tur-ėti* = senprūs. *tur-ē-t*, lot. *hab-ē-re*, progerm. *hab-ē-n*, proslav. *im-ē-tei*

nes kita dalis turėtų priklausyti Senosios Europos civilizacijos žmonėms, su kuriais sumišo iš Euroazijos tolių atsikraustę arijai. Kartoju archeologės Marijos Gimbutienės mintį.

Tai labai įdomu, nes mes turime daug indoeuropietiško elementų mūsų kalbose ir apskritai europeizacijoje. Štai lietuvių kalboje būdvardžiai laipsniuojami: geras, geresnis, geriausias. Tai visoms indoeuropiečių kalboms būdinga universali-

yra europietiškas miestas, bet tai neįreikia, kad jis turi mėgdžioti Paryžių, Londoną ar Prahą. Ne, jis turi būti Vilnius – lietuviškas miestas. (Nors iš lietuvių ir girdėjau, kad Kaunas yra lietuviškesnis už Vilnių, bet gal tai vietos patriotų nuomonė.)

Vis dėlto knygą parašėte ne apie lietuvių kalbos laipsniavimą, bet apie linksniavimą.

Jei jau prisiminėme tą knygą, pasakysiu, kad 1978 m. ją pavyko iš-

bos ekologijos dalykai. Neseniai daviau interviu *Gimtosios kalbos* leidinio redaktorei Ritai Urnėžiūtei, kalbėjau apie kalbų ekologiją, taip pat ir apie lietuvių kalbos ekologiją.

Kokią prasmę suteikiate šiai sąvokai – kalbų ekologija? Skamba vis dar naujai ir neįprastai. Graikiškai „ecos“ – tai namas, būstas, patalpa. Matyt, mintyje turite kalbos apsaugos priemones, jos savitumo išsaugojimą?

Kalbininkai prof. Jiržis Marvanas ir jo mokinys Ilja Lemeškinas

Kiekviena kalba – tai atskiras pasaulis

(palyg. liet. *im-ti*). Šis sufiksas tarytum vienas iš pirmųjų europeizacijų.

Labai svarbu, kad europeizacija, tai ne tik leksikos skoliniai (nors ir jų, kaip matėme, vaidmuo yra didelis), bet siejasi su visais kalbos lygmenimis, tarp jų su morfosintakse (*esu parašęs, I have written*) ir net su morfologija (sufiksas *-ē-* vieksmažodyje *tur-ėti*).

Apskritai būtų įdomu pasvarstyti, kada Europos žemyno gyventojai pradėjo save suvokti kaip europiečius? Matyt, turėjo susidurti su neeuropiečiais, ir tai vyko gilioje senovėje bendraujant su Mažosios Azijos ir kitų Azijos, gal net Afrikos žemynų gyventojais. Pirmiausia vertėtų prisiminti, kada mūsų Žemė buvo pradėta skirstyti į žemynus ir kada šitai suvokė ne tik patys skirstytojai – to meto žinojimo ir kulto apeigų elitai, bet apskritai šis suvokimas tapo žmonijos žinojimu?

Europiečiai net dabar nesijaučia europiečiais. Prancūzai yra prancūzai, graikai yra graikai. Antai joks Europos universitetas (savo šalies intelektualinio elito centras) nedėsto visų Europos Sąjungos kalbų (Prahos universitetas gali būti vienišas išimtis). Ne tik Vakarų elitai, bet ir paprasti europiečiai mato tris Europas: Vakarų – pirmąją ir anapus buvusios „geležinės uždangos“ – antrąją Europą, ir net trečiąją Europą – kur kartu su rusais gyvena dešimtys milijonų europiečių: mordviai ir mariai, totoriai ir baškirai, kalmukai, čečenai ir kitos nacijos (gyvuoja ir jų kalbos).

Baltų, arba istoriškai aiščių, kraujyje teka dalis indoeuropiečių kraujo,

ja, bet kartu ir unikalumas, nes kitose, ne indoeuropiečių šeimų kalbose, tokio laipsniavimo nėra. Trys būdvardžių laipsniai sutinkami sanskrito, senovės graikų, lotynų kalbose.

Kalba – tai endosfera

Mums, lietuviams, laipsniavimas yra visiškai natūralus, įprastas, bet gal tai fenomenas, apie kurį nenučiuokiam?

(Juokiasi.) Kiekviena kalba pati savaime yra natūrali savo endosferoje. Kalbos yra saviti pasauliai. Turime daug kalbų, vadinasi, ir daug kalbų pasaulių. Kitas pasaulis mūsų kalbai – tai egzosfera, kurios nėra toje kalboje. Kalba – tai endosfera. „Endo“ graikiškai reiškia viduje, namuose, taip pat „mano širdyje“. Tai svarbu suprasti.

Mėginu suprasti. Tačiau yra persiklojantys kultūrų ir kalbų pasauliai, artimos ar net giminingos kalbos. Kaip tada?

Taip, bet laipsniavimas yra geras pavyzdys. Mes turime tą pačią formulę: pirmasis laipsnis, antrasis, trečiasis, bet realizavimas savanoriškas. Lietuviškai skamba: *naujas, naujesnis, naujausias*. Angliškai *new, newer, the newest* ir t. t. Mes turime kai ką bendro, bet kalbos domesticuoja, t. y. prisijaukina, tą bendrumą savomis priemonėmis. Taip priartiname, sužmoginame reiškinį ir daiktus.

Mes kalbėjome, kad europeizacija yra labai svarbu. Vilnius dabar

leisti JAV anglų kalba ir tai buvo didžiausia lietuvių kalbos gramatika praėjusio šimtmečio Amerikoje. Dabar tai gana reta knyga, bet mažų mažiausiai viena jų turėtų būti Lietuvoje, nes pirmasis Sąjūdžio pirmininkas prof. Vytautas Landsbergis dar tarybiniais metais tą knygą į Lietuvą buvo atvežęs.

Knygoje teigiau, kad lietuvių kalba turi ilgą istoriją, vadinasi, turės ir užtikrintą ateitį. Tačiau tuo metu tokia mintis ne visai sutapo su rusų diegta logika.

Sakykite, kad nesutapo su kai kurių rusų ir režimo diegta ideologija. Rusijos inteligentijos tili gražu nereikėtų tapatinti su sovietų nomenklatūra.

Visiškai sutinku, todėl žodį „rusų“ išties būtų geriau pakeisti į sovietų arba socializmo ideologija.

Kalbos ekologijos svarba

O kaip Jus patį, Profesoriau, gyvenimas atvedė prie tokio glaudaus ryšio su lietuvių kalba? Juk ne tiek jau daug kitų kraštų kalbininkų parašė lietuvių kalbos gramatikas ar bent lietuvių kalbai skirtas knygas.

Lietuvių kalba yra labai svarbi visiems kalbininkams. Užtektų prisiminti XIX a. prancūzų kalbininko Antuano Mejė (Meillet, 1866–1936) mintį: „Tas, kuris nori žinoti, kaip kalbėjo mūsų proseneliai, turi atvažiuoti pasiklausti, kaip kalba lietuvis.“ Ne vien istoriškai, bet ir teorine prasme lietuvių kalba yra labai įdomi ir reikšminga. O man buvo labai svarbu, gal net svarbiausia, kal-

Mintyje turiu kalbos aplinkos išsaugojimą. Kada žmogus pirmą kartą išgirsta savo tautos kalbą?

Matyt, kai gimsta, išgirsta savo mamos pirmuosius žodžius?

Ė, ne... Tą kalbą jis išgirsta dar prieš gimdamas, gyvendamas motinos iščiose. Ir tai labai svarbu. Jeigu tos kalbos negirdėtų, gimę galėtų patirti psichologinių problemų. Kūdikui gimus pirmosiomis akimirkomis pasikeičia visa jo aplinka, viskas yra svetima, ir tik motina jam yra pažįstama.

Gimdama kūdikis iš endosferos – motinos iščių – patenka į jam svetimą ir nepažįstamą egzosferą, t. y. išorinį pasaulį – pratešiant Jūsų išsakytą mintį apie kalbas.

Taip, būtent. Be to, svarbu suprasti, kad dalis kalbos ekologijos (*lingua ecologia*) yra kalbos etika (*lingua etica*). Kalbant paprasčiau, mes turime mylėti savo kalbą, ją kultivuoti, bet kartu turime gerbti ir vertinti kitas kalbas.

Meilę gimtajai kalbai žmogus gali jausti ir išsaugoti net ir giliai savo širdyje, o štai su kultivavimu gali būti ir kitaip. Daug priklauso ir nuo aplinkos. Šiandien Jono Kruopo 100-mečiui skirtose konferencijoje išgirdome, kad vienoje sąjunginėje konferencijoje Maskvoje šis kalbininkas buvo apkaltintas kaip kalbos nacionalistas. Taip buvo kaltinamas už tai, kad lietuviai kalbininkai nesukuba perimti naujų tarptautinių terminų (suprask: rusiškų terminų), bet kur tik galima mėgindavo „nukalti“ savus lietuviškus terminus. Pavyzdys galėtų būti tokios sąvokos kaip „krepšinis“, „tinklinis“ ir daugelis kitų.

Taip, taip. Buvo laikai, kai ir aš buvau tapęs „ukrainiečių nacionalistu“. Buvau apkaltintas už tai, kad Kijeve prabilau ukrainietiška. Man buvo beveik įsakmiai liepta kalbėti rusiškai, o ne „nationalistine ukrainiečių kalba“. Atsakiau, kad esu išties labai įdomus „ukrainiečių nacionalistas“: esu čekų kilmės JAV pilietis, gyvenantis Australijoje...

Tada išgirdau kitą priekaištą: „Kodėl jūs taip nekenčiate Tarybų

„Nekalbėkite savo šuniška kalba“ (на своем собачьем языке).

Ačiū Dievui, iš šitos mūsų gimtajai kalbai nedėkingos ir net pavojingos padėties laimingai ištrūkome.

Taip, bet štai Aleksandras Lukašėna yra pareiškęs, kad yra tik dvi kalbos, kuriomis galima viską išreikšti – tai rusų ir anglų kalbos. Iš tokio tvirtinimo galima daryti logišką išvadą: komunikacijai tinka tos geriausios kalbos, o visos kitos ne-

skaitomi anglų kalba, versti į valstybinę lietuvių kalbą lyg ir nepadoru, nes kas nors pagalvos, kad nemokame angliškai, esame gūdūs provincialai.

Man teko gyventi angliškai kalbančiuose kraštuose apie 30 metų, ir būdavo keista, kad daug mano studentų norėjo kalbėti kita, o ne anglų kalba. Mat anglų kalba – tai universalinės parduotuvės kalba, tačiau žmogus gyvena juk ne tik parduotuvėje, bet ir namuose. Studentai saky-

Nesilankiau Amerikoje 20 metų, ir ten padėtis išties gal jau kita. Bet nereikėtų pamiršti, kad egzistuoja ir amerikietiškas nacionalizmas, kuris reiškiasi kad ir per tokį posakį: „Mes esam geri amerikiečiai, bet mes taip pat norime turėti savo šaknis.“ Amerikietis, kuris tvirtina neturįs jokių ar kitų šaknų, atrodo labai įtartinas.

Esate ne kurios nors vienos, bet daugelio, gal net visų kalbų patriotas. Ar galiu Jus taip pavadinti?

Taip, turbūt esu bent jau visų Europos kalbų patriotas. Man gal kiek sunkiau su vokiečių kalba, nes prisimenu vokiškojo nacizmo laikus ir tai sukelia gana skaudžias asociacijas.

Visiškai Jus suprantu, kaip ir Jūs tikriausiai suprantate Baltijos kraštų žmones, kuriems rusų kalba pirmiausia kelia asociacijas ne su Puškinu ir Dostojevskiu, bet su savo šalies valstybingumo praradimu ir okupacija. Nors pati rusų kalba čia niekuo dėta.

Tai natūralus jausmas netektis patyrusiems žmonėms ir tautoms.

Kuriant Europos namus

Tikriausiai kone kas mėnuo pasulyje kur nors nunyksta kokios išmiršančios tautelės kalba. Jums, kaip žmonijos kalbų patriotui, visa tai turėtų būti skaudu suvokti.

Man yra tekę gyventi Australijoje, kur yra buvę apie tūkstantis kalbų. Dabar liko gal 30. Tragiškas tų kalbų genocidas, tiksliau, linguacidas.

Tačiau negirdėti, kad Jungtinės Tautos, siekdamas pristabdyti tų kalbų nykimą, imtųsi kokių nors priemonių. Tuo daugiau rūpinasi UNESCO, bet jos galimybės labai ribotos.

Todėl aš ir parašiau knygą *Introducing EUROPE TO EUROPEANS through their Language* (Europos pristatymas europiečiams per jų kalbą). Šios knygos pavadinimas prasideda anglišku žodžiu *Introducing*, kurį į lietuvių kalbą galima versti kaip *įvedimas*, teisingiau galbūt netgi *įvesdinimas*, *supažindinimas*). Antraštė (ir visa knyga) mėgina pasakyti visiems europiečiams: taviškė kalba gali būti tavo pirmas žingsnis visai Europai suprasti, tai tavo tiltas Europon! Viliuosi, kad šios knygos lietuviškas variantas atras savo kelią į Lietuvą. Jis galėtų padėti lietuviams suprasti, kodėl jų svarbiausias žingsnis į Europą – būti tikriems lietuviams, didžiuotis ir rūpintis savo puikiausiu lobiu – savo kalba!

Mano mokinys ir kolega Ilja Lemeškinas parašė tos knygos san-

trauką rusų kalba. Tai knyga apie Europą kaip visų europiečių namus, nors kiekviena tauta turi ir savo atskirus namus. Man akivaizdu, kad europiečiai nežino, nepažįsta Europos, todėl juos reikia mokyti ją suprasti. Ir būtent jų pačių kalba yra kelias Europai suprasti. Europoje neturi būti nei antrarūšių žmonių, nei antrarūšių kalbų. Tikiuosi, kad atvyksiu dėstyti tradicinėje kalbininkų vasaros stovykloje Salose, tada galbūt atvyksiu į Lietuvą su ta nauja knyga. Joje pateikiu bendrą modelį, kuris skirtas čekams, bet jį labai nesunku pritaikyti Lietuvai. Tą ir norėčiau padaryti. Tas modelis gali būti svarbus visai Europai. Apie lietuvių kalbą galima kalbėti visai Europai. Aš pats kuo geriau susipažįstu su lietuvių kalba, tuo labiau jaučiuosi europietis, nes lietuvių kalba – tai tiltas, jungiantis Europos praeitį su dabartimi. Tuo labiau patys lietuviai turi stengtis išsaugoti savo kalbos grynumą, švarumą. Todėl savo naujausioje knygoje kalbu apie čekų, lietuvių ir kitų kalbų europeizaciją.

Ką tai reiškia – čekų ar lietuvių kalbų europeizacija?

Tai ne skoliniai ir ne terminologijos problemos, kaip gali atrodyti iš pirmo žvilgsnio. Tai gerokai daugiau. O laipsniavimas, nuo kurio ši pašnekesį pradėjome, yra geras europinio unikalumo – eurounikato – pavyzdys. Jo nėra ne indoeuropiečių kalbose, bet galima rasti vengrų, netolimų kaimynų suomių ir kitose ugrofinių kalbose.

Arba štai supletyvizmas, kai tos pačios reikšmės žodžio kaitybos formos turi skirtingas šaknis ar kamienus, nepaiškinamus garsų kaita. Pavyzdžiui, *būti, esu, yra, buvau, būsiu* ar rusų kalbos *хорошо* ir *лучше*. Antai lietuvis pasakys: *geras, geresnis, geriausias*. Rusų kalboje sakoma: *много* ir *больше*, o lietuvių kalba – *daug* ir *daugiau*. Bet latvių kalboje yra *daudz* ir *daudz vairāk*. Tai būdinga ir suomių kalbai.

Supletyvizmai turtina ar skurdina kalbą?

Nežinau, bet taip susiklostė istoriškai. Lietuvių kalba yra labai elegantiška, kai nėra tokių supletyvizmų. Noriu pasakyti, kad europiečių kalbose yra daug visoms joms bendrų dalykų. Apskritai Europos kalbų arealą svarbu suvokti kaip sudėtingą kalbinę aplinką, kuriai būtina skirti daug dėmesio. Todėl nuolat kalbu apie kalbos ekologiją, kalbos etiką ir estetiką.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Renginio dalyviai: Lietuvių kalbos instituto tarybos pirmininkė dr. Danguolė Mikulėnienė, dr. Nina Jacenko (Ukraina), prof. dr. Pietro Umberto Dini (Italija) ir prof. Jiržis Marvanas

Sajungos?“ Suprantama, politiškai buvau *kitas*. Tam priekaištautojui atsakiau štai ką: „Žiūrėk, aš myliu Tarybų Sąjungą taip smarkiai, kad kalbu net penkiomis Tarybų Sąjungos respublikų kalbomis. Parodyk man bent vieną komunistą, kuriam būdinga tokia meilė...“

Ir išties jeigu Kijeve aš kalbėjau to žmogaus gimtąja kalba, o šis jos nemokėjo, ir jį ta kalba erzino. Tai kurio iš mūsų galvoje viskas buvo supainiota? Visi ukrainiečių kalbą bent jau Kijeve puikiausiai suprato, bet visuotinai buvo priimta Ukrainoje, ir ypač sostinėje Kijeve, kalbėti rusiškai. Taip pat dabar yra Baltarusijoje.

1959 m. Rygoje prabilęs latviškai taip pat buvau gavęs pastabą:

reikalingos. Štai kodėl mums taip svarbi yra kalbos ekologija ir kalbos etika, taip pat ir kalbos estetika, nes kalba turi būti graži.

Visiems reikia šaknų ir namų

Tačiau globalizmas daugeliui kalbų gali būti pražūtingas. Nors iš Briuselio mes negirdime nepalankių žodžių mažų tautų kalbų atžvilgiu, bet gyvenimo realybė tokia, kad sudaromos sąlygos žmonėms lyg ir savo pačių iniciatyva vis daugiau pereiti į anglų kalbą, kartu atsiskant savosios. Lyg ir natūralu, kad tarptautinėse konferencijose Lietuvoje daugelis pranešimų

davo, kad žmogus privalo mokėti ne vien visiems bendrą kalbą, bet ir kai ką savito. Kai Amerikos astronautai pakilo į kosmosą, tai žvelgė ne vien į Žemės rutulį, bet akimis ieškojo pirmiausia savo mažo žemės lopinėlio, iš kur jie buvo kilę, kur gyvena jiems artimi žmonės. Tas namų jausmas labai giliai juos persmelkė būtent kosmose. Visiems reikia namų. Amerikoje šiandien žmonės ieško savo šaknų, nes be šaknų niekas nesijaučia turįs namus. Tegul tie namai kadaise buvo Azijoje, Afrikoje ar Europoje.

Tačiau broliai ir sesės lietuviai keliauja į Ameriką, manydami prasigyventi ir mažai galvodami apie savo etnines ir kultūrines šaknis, lietuviybės reikalus.

Skaičių orbitoje

XXI amžiaus magiškieji kvadratai

6	1	8
7	5	3
2	9	4

Šio žinomo magiškojo kvadrato amžius yra keli tūkstančiai metų. Jame trijų skaičių suma aštuoniomis kryptimis yra ta pati – 15.

Tad koks magiškas kvadratas iš devynių skirtingų skaičių gali gimti XXI amžiuje?

Man pasisekė rasti tokių magiškiųjų kvadratų, kuriuose trijų skaičių suma aštuoniomis kryptimis yra lygi skirtingiems aštuonių skaičių kvadratams. Pavyzdžiui:

31	1	4
5	8	131
13	7	61

ir

$31+8+61=10^2$
 $13+8+4=5^2$

Panašių magiškiųjų kvadratų yra be galo daug. Štai dar trys iš jų:

16	9	24
4	7	278
5	153	98

12	6	7
1	19	304
23	96	50

3	1	5
8	19	297
25	205	59

Manau, kad ir neramusis skaitytojas jų ras tiek, kiek panorės.

Genius Strazdas

Atkelta iš 1 p.

Nacionalinės pažangos premijos simbolis – didžiulis tetraedras – jau trečius metus iš eilės papuošė Vilniaus universiteto Didįjį kiemą. Tetraedro keturias viršūnes Premijos iniciatoriai aiškina gana išmoningai: aukščiausia viršūnė simbolizuoja visuomenę, o kiti trys susikirtimo taškai – tai mokslas, verslas ir kultūra. Pastarosios trys sritys išreiškia bendradarbiavimą visuomenės pažangos labui. Daug kartų sumažintos tetraedro skulptūrėlės buvo įteiktos ir šių metų premijos laureatams. Skulptūrėlės kraštiniuose išgraviruoti lotyniški žodžiai *curiositas*, *sensualitas* ir *demonstratio* (smalsumas, jauslumas ir parodymas). Šiais žodžiais, tik italų kalba, didysis Leonardas kalbėjo apie kūrybos esmę, kuri neįmanoma be pasaulėjautos, daiktų tarpusavio ryšio ir gamtos stebėjimo, kitais žodžiais tariant, be smalsumo, ypatingos pajautos ir tikslingo idėjų įgyvendinimo. Kam geriau už genialųjį Renesanso epochos mokslininką ir menininką šitai buvo žinoti.

Po paslapties skraiste

Gyvename kitoje epochoje, tad šiaandien nėra paprastai suvokti tų pačių sąvokų prasmę, kaip jas suprato Leonardas. Net patį šį genijų, kaip ir krikščionybės istoriją, jau suvokiame per Deno Brauno (Dan Brown) knygos *Da Vinčio kodas* mistifikacijas – literatūros kūrinių galia veikti žmonių jausmus ir protus. Matyt, pačioje žmogaus prigimtyje glūdi paslapties troškimas.

Kad tikrai glūdi, galima beveik neabejoti, antraip, kam tokiu tankiu paslapties šydu nuo visuomenės paslėpti visą premijai pateiktą darbų vertinimo, svarstymų eigą ir net tvarką. Premijos komitetas paskelbė, kad nuo šiol orientuosis į Nobelio premijos komiteto darbo principus. Jis, kaip žinia, nekomentuoja savo premijai pateiktų autorių darbų ir svarstymo eigos. Kadangi išsamesnių paaiškinimų nebuvo pateikta, prasidėjo spėliojimų ir hipotezių metas, kai kur ėmė kaisti aistros. Vargu ar einant į žinių visuomenę, siekiant skaidrumo ir atvirumo šiandien geriausias pavyzdys – Alfredo Bernhardo Nobelio (1833–1896) testamentas, kurio valia 1901 m. įsteigta jo vardo premija. Žinoma, niekas nekvestionuoja Nacionalinės pažangos premijos steigėjų valios ir teisės patiems rinkti būdus, kaip premijai pateiktųjų kandidatų darbai turi būti svarstomi, vertinami, kaip turėtų būti išrinkti ir pagerbiami laureatai. Tačiau tada ir visuomenė turi teisę į savo nuomonę – pritari ir nepritari numatyti tvarkai.

Galima numanyti, kad Premijos komiteto nariai taip tikisi šiek tiek palengvinti sau gyvenimą, būti mažiau kritikuojami ir veikia-

Nacionalinės Kultūros pažangos premijos 2008 m. laureatas poetas Justinas Marcinkevičius

Padėkos žodį tarė Nacionalinės Mokslo pažangos premijos 2008 m. laureatai prof. habil. dr. Artūras Žukauskas ir akad. prof. habil. dr. Juras Požėla

mi. Tad savo sprendimui pagrįsti galėtų rasti ne vieną pavyzdį, kad pasaulyje daug kur taip daroma. Antai renkant popiežių, kardinolai uždaroji Siksto koplyčioje, slapta balsuoja, ir niekas nesužino, kaip buvo svarstoma, sprendžiama ir nusprendžiama. Tokią tvarką *Ubi periculum* konstitucijoje nustatė popiežius Grigalius X dar XIII amžiuje, taip tęsiasi ir XXI amžiuje. Tik ar Nacionalinės pažangos premijos kandidatų svarstymoms geriausiai tinka XIII a. kardinolų konklavos pavyzdys?

Pasaulyje esama visko, tad net menkiausia žingsnį galėtume patvirtinti pasaulio pavyzdžiais. Šią demagogijos formą puikiausiai yra įvaldę kai kurie mūsų valdžios vyrai, nors jokiuose kursuose šio meno nesimokė. Gyvename ne karaliaus Mindaugo ir net ne dinamito išradėjo Nobelio laikais. Siekiama atviros visuomenės teikiamų vertybių, užsibrėžime kurti žinių visuomenę, šviesiausieji protai jau kalba apie kūrybos visuomenę, tad vargu ar naujoji konklava, tegul ir siejama su pažanga, gali labai džiugin-

ti. Mūsų mėtyti ir vėtyti žmonės labai gerai žino, kad visos didžiosios šunybės daromos slapta. Nieko stebėtino, kad Da Vinčio kodas ir sukasi ant liežuvio galo visai ne dėl romano literatūrinių vertybių, bet dėl visai kitų priežasčių. Viena jų labai paprasta: matydami premijai išskeltus ir nominuotus darbus, galime ir savo siaurame bendradarbių, kolegų būrelyje dalyvauti svarstybose, susidaryti nuomonę apie vienos ar kitos mokslo, kūrybos srities potencialą, o tai jau ir rytdienos pojūtis.

Pagaliau pastebėti ir mokslininkai

Nacionalinės pažangos premijos 2008 m. laureatų pagerbimo ir apdovanojimo ceremoniją, kaip ir dvi prieš tai vykusias, tiesiogiai transliavo LNK, todėl pridėjo ir savo režisūrinę ranką. Universiteto Teatro salėje dalyvavo svarbiausieji ir išskiliausieji: aukščiausiosios valdžios asmenys, aukštųjų mokyklų rektoriai, Nacionalinės pažangos premijos komiteto nariai ir ekspertai, verslo liūtai ir tigrai, kultūros veikėjai, na, ir mokslininkai. Tarp 300 kviestinių svečių mokslo žmonės daugumos gal ir nesudarė, bet pagal visą sumanymą jiems šį kartą buvo skiriama daugiausia dėmesio.

Laikas mesti žvilgsnį į Rektoriatų aulą, kur posėdžiauja ne kardinolai ar Nobelio premijos rinkėjai, bet Nacionalinės pažangos premijos komitetas, vadovaujamas Vilniaus universiteto rektoriaus akad. Benedikto Juodkos. Televizijos kameros žiūrovus retkarčiais nukelia iš Teatro salės į Didįjį kiemą, kur parodo gražiai lietaus aplytą ir lauzų liepsnomis apšviestą tetraedrą. Kameros leidžia nukakti ir į Rektoriatų aulą, kur sėdi ramut ramutėliai premijos komiteto nariai. Jų veiduose sunku įžvelgti bet kokios gyvesnės emocijos žymę, nors pranešėjai Teatro salėje žiūrovams, taip pat stebintiesiems įvykius per LNK televizijos kanalą, mėgina įteigti, kad čia ką tik virė labai didelės aistros ir vėl užvirs, nes komitetui teks apsispręsti dėl trijų premijų – Mokslo pažangos, Partnerystės pažangos ir Kultūros pažangos premijų – skyrimo.

Jeigu aistros ir virė, tai jau seniai ataušo. Komiteto nariai kone prieš savaitę, matyt, apsisprendė, už ką balsuos, todėl dabar sėdi ramūs kaip belgai. „Pakliuvę į kadra“ komiteto nariai atlieka jiems tekusių gražiai sėdinčių statistų vaidmenį. Tiesa, formalus balsavimas vyko dabar. Televizijos kasdienių šou atbukintas žiūrovas romiai sutinka su bet kokiais jam pučiamais arabais – tokios televizinio žaidimo taisyklės. Esame virtualaus pasaulio, kuris mus veikia per žydąjį ekraną, aukos. Esama ir vieno šios virtualybės privalumo: pagerbiamas ne geriausias bankininkas, šokėjas ar kantriausis „akviume“ išsėdėjęs kokio nors kito realybės šou didvyris, bet ištis didžiausios pagarbos verti žmonės – kūrėjai.

Vilniaus universiteto Didįjį kiemą jau trečius metus iš eilės papuošė Nacionalinės pažangos premijos simbolis – tetraedras

„... nes mokslas yra šviesa“

Kalba Partnerystės pažangos premijos laureatas prof. Rymantas Jonas Kažys

Vilniaus universiteto mokslo reikalų prorektorius prof. Jūras Banys su žmona Jolanta, Nacionalinės pažangos premijos laureatas prof. Artūras Žukauskas su žmona Rita ir Fizikos fakulteto dekanas prof. Vytautas Balevičius su žmona Rūta

Šiandien jiems tenka priimti tegul ir svetimas žaidimo taisykles, bet žaidimai praeina, o premijos laureato vardas ir žmonių pagarba išlieka. Taip pat premija, kurios materialinė išraiška yra 70 tūkst. litų, o šių metų naujovė ta, kad Nacionalinės pažangos premija įgijo nacionalinės premijos statusą ir valstybė iš gautosios premijos jau nebeišskaičiuoja mokesčių.

Viena premija – dvi kartos

Tad kas šių metų laimingieji? Į sceną kviečiamas Mokslo pažangos premijos mecenato koncerno *MG Baltic* viceprezidentas Raimondas Kurlianskis. Jis užtikrina, kad koncernas remia šį projektą. Jo darbuotojai įsitikinę, kad taip skatinamas bendradarbiavimas tarp mokslo ir verslo.

Žavieji renginio vedėjai Vaiva Mainelytė ir Jurgis Damaševičius žodį suteikia Nacionalinės pažangos premijos komiteto pirmininkui akad. Benediktui Juodkai. Rektorius patikina, kad komiteto nariai labai atsakingai svarstė visas Mokslo pažangos premijai pateiktas kandidatūras, jų darbus ir priėmė galutinį sprendimą. Laureatai išrinkti, tuoj bus paskelbti. Komiteto pirmininkas tvirtina šį sprendimą.

Kelios laukimo minutės, kol du jaunikai iš Rektoriaus aulos universiteto koridoriais neskubiu žingsniu neša paslaptį su laureatų pavardėmis ir, žinoma, dvi tetraedrų skulptūreles, kaip Nacionalinės pažangos premijos simbolį. Įtampą didina muzikos garsai. Renginio vedėja Vaiva Mainelytė randa progą paaiškinti publikai ir žiūrovams, ką simbolizuoja šis tetraedras.

Jaunikaičiai su paslaptimi laimingai pasiekia Teatro salę, nematomo muzikanto būgnas, atrodo, tuojau sprogs nuo įtampos ir besiveržiančių garsų lavinos, o *MG Baltic* viceprezidentas Raimondas Kurlianskis skelbia Mokslo premijos laureatus – akad. prof. habil. dr. Jūrą Poželą ir prof. habil. dr. Artūrą Žukauską. Lietuvos fizikos grandas ir jaunosios fizikų kartos atstovas, jau spėjęs tarti svarų žodį moksle – abu taip puikiai įvertinti už svarų indėlį plėtojant puslaidininkų fiziką Lietuvoje. Išmintingas sprendimas.

Be Juro Poželos apskritai neįmanoma įsivaizduoti Lietuvos puslaidininkų fizikos mokslo. Kasdienybėje net nesusimąstome, kad daugelis mūsų mobiliųjų telefonų, kompiuterių šiandienų privalumas – kompaktiškas, greitaveika, ga-

lia – būtų neįmanomi be tų tyrinėjimų, kuriems savo turiningą mokslinį gyvenimą aukojo ir Lietuvos mokslininkai. Vienas jų – karštųjų elektronų tyrinėtojas, pelnęs didelį tarptautinį autoritetą tarp fizikų, Jūras Požėla. Jis yra ir Puslaidininkų fizikos instituto įkūrėjas, buvęs daugiametis direktorius. 1984–1992 m. buvo ir Lietuvos mokslų akademijos prezidentas.

Artūras Žukauskas Vilniaus universiteto Medžiagotyros ir taikomųjų mokslų institute dirba šviesos diodų tyrimo ir kūrimo srityje. Šviesos diodai, dar vadinami šviestukais,

laikotarpiu ir kiti darbai. 2002 m. pasirodė A. Žukausko su kolegomis iš JAV parašyta knyga „Įvadas į kietakūnį apšvietimą“*. Tai pirmoji pasaulyje šviestukams, t. y. šviesos diodams, skirta mokslinė knyga.

Svarbu prisiminti pirmtakus

Pats laikas suteikti žodį laureatams. Kaip visada subtilaus humoro nestokojantis Juras Požėla pripažino, kad Nacionalinės premijos komitetas neapsirikio, skyres premiją puslaidininkų fizikos mokslo atsto-

J. Požėla labai vertina jam tekusią galimybę dirbti kartu su žymiaisiais tos krypties tyrinėtojais pasaulyje, o mes vertiname profesoriaus gebėjimą niekada nepamiršti pirmtakų ir tų, kurie buvo greta mokslinio pažinimo kelyje. Tai siejasi ir su Niutono mintimi: savo laimėjimus jis aiškino tuo, kad stovėjęs ant tvirtų pirmtakų pečių.

Mūsų fizikos grandas taip įvertino savo jaunojo kolegos darbus: A. Žukauskas savo kaip tyrinėtojo veiklą pradėjo tada, kai fizikoje vyksta nauja pakilimo banga. Mūsų laikams būdinga tai, kad fizikos

Nacionalinės pažangos premijos komiteto pirmininkas akad. Benediktas Juodka sveikina premijos laureatus ir komiteto narius

netrukus pakeis įprastą kaitinimo lempas, nes tai daug našesni elektros apšvietimo įtaisai. Jų taikymas vietoj įprastų kaitinimo lempų leistų sutaupyti dešimtdalį elektros energijos pasaulyje. Diodai neperdega kaip įprastos elektros lemputės, o tai irgi privalumas.

Artūro Žukausko atliekami šviesos diodų tyrimai atskleidžia vis naujas labai perspektyvias jų taikymo galimybes įvairiausiose srityse. *Mokslo Lietuvos* skaitytojai prieš keletis metų galėjo skaityti publikaciją apie A. Žukausko su kolegomis atliekamus tyrimus Lietuvos sodininkystės ir daržininkystės institute, bendradarbiaujant su instituto mokslininkais: tiriamas įvairaus bangos ilgio šviesos poveikis skirtingų augalų vegetacijai, galimybės pagerinti augimą įvairiu vegetacijos

vams. Panašios premijos nekrinta iš dangaus. Akademikas taikliai pastebėjo, kad dar savo mokslinės karjeros pradžioje tiek jis pats, tiek kiti Lietuvos fizikai pateko į labai gerą „kompaniją“ – pasaulio fizikai tuo metu „šturmavo“ puslaidininkų fizikos aukštumas. Pats J. Požėla savo mokslininko kelią pradėjo tada, kai buvo išrastas tranzistorius, o mokslas vystėsi taip sparčiai, tarsi pats būtų tapęs greitaveikos procesų dalimi: maždaug kas treji metai šioje tyrinėjimų kryptyje pasaulyje buvo nuveikiama tiek, kiek ligi tol per visą tyrinėjimų istoriją. „Ant bangos“ atsidūrė ir Lietuvos puslaidininkų fizikos tyrinėtojų darbai.

* A. Žukauskas, M. S. Shur, R. Gasika, Introduction to Solid-State Lighting, John Wiley & Sons, 2002, anglų k.

mokslo laimėjimai labai spėriai diegiami ir stebėtinai greitai pradėdami naudoti gyvenime ir buityje. Didžiausia Lietuvos puslaidininkų fizikos sėkmė J. Požėla vadina tą faktą, kad mūsų mokslininkams teko bendradarbiauti su iškiliausiais kitų šalių mokslininkais, pavyko sutelkti talentingų puslaidininkų fizikos tyrinėtojų komandą. Lietuvos fizikos mokslas šiandien yra ne provincinio lygmens, bet išlieka pasaulinių tyrinėjimų avangarde. Šia prasme, toliau savo mintį plėtojo J. Požėla, mūsų fizikai neapvyklė savo pirmtakų ir mokytojų – akademiko Povilo Brazdžiūno, Adolfo Jucio ir kitų, kurie svajojo, kad Lietuvos fizikos mokslas turėtų užimti garbingą vietą tarp kitų mokslų. Dabartiniai Lietuvos fizikai ir yra jų darbų tęsėjai.

Fizikoje kartais svarbu nepersistengti

Pasak Antano Žukausko, puslaidininkų fizika esąs ypatingas mokslas – visi naudojami šio mokslo laimėjimais, bet mažai kas supranta jo reikškimus, nedaug kas ir gilina. Tai sritis, kurioje dirbant galima rasti labai neįprastų dėsnių. Regis, pačiam A. Žukauskui pavyko atrasti ir tokių „dėsnių“: fizikams svarbu nepersistengti, geriau pusę laiko dirbti, o likusį laiką laidyti juokelius – būti savotiškais „puslaidininkiais“. A. Žukausko lūpose tie juokeliai tinka, nes dar studijų metais Fizikos fakultete su bendraminčiais jis vadovavo garsiųjų Fizikų dienų renginiams, kai kartą per metus Melagio dienos garbei iš miego prikėlė ir pažaboje dinosauro fizikai per visą miestą iš Saulėtekio alėjos važiuoja į senosios *Alma mater* rūmus žavėtis filologų grožiu.

Kalbėdamas rimtai, A. Žukauskas pasakė, kad jų premijos paskyrimas sutampa su šviesos revoliucijos pradžia puslaidininkų tyrimuose. Vaizdžiai tariant, šios srities darbuotojai stengiasi sukurti kuo daugiau šviesos pasaulyje. Apskritai reikia siekti, kad aplinkui būtų kuo šviesiau įvairiom prasmėm. Lietuvai kyla vis naujų iššūkių, mūsų šalį pasiekia milžiniškos ES Struktūrinių fondų lėšos. Jomis ir reikia aprūpinti perspektyviausius mokslo centrus, kitaip tariant, reikia vadovautis nuostata, kad mokslas yra šviesa. Tad visus mokslininkus ir kolegas

A. Žukauskas kvietė nešti šviesą visuomenei, verslui, kad visa tai tapėtų Lietuvos kultūros dalimi.

Pažabotas ultragarsas dirba žmonijai

Už mokslo ir verslo bendradarbiavimą teikiama Partnerystės pažangos premija. Šiemet jos mecenatas buvo *AB Lietuvos draudimas*. Premiją įteikė generalinis direktorius Kęstutis Šerpytis.

Šiai premijai buvo nominuota ištis iškilų ir pasaulyje žinomų mokslininkų, tad Premijos skyrimo komitetas pateko į gana keblią padėtį. Komiteto pirmininkas net pasitelkė akad. Ramutį Bansevicių,

Balandžio 25 d. M. K. Čiurlionio kultūros ir paveldo fondui sukako dveji metai, bet ne ši sukaktis buvo svarbiausia pokalbio su Gintautu IVINSKU tema. *Mokslo Lietuvos pašnekovas yra vienas Fondo kūrimo iniciatorių ir vienas aktyviausių renginių organizatorių, o Mokslo Lietuva – Fondo vykdomų programų informacinė rėmėja.*

Prasmingos akcijos

Geriamasis Gintautai, Fondo gyvavimo dvejų metų sukaktis nėra labai įspūdinga, bet vis tiek galima pasveikinti. Tai su malonumu ir darau.

Išties sukaktis dar nėra įspūdinga, bet mes ją prasmingai paminėjome kartu su sostinės Užupio bendruomenė ir Adomo Mickevičiaus Lietuvos–Lenkijos santykių rėmimo fondu. Būtent balandžio 26 d. kartu organizavome pavasarinę talką – tvarkėme Bernardinų kapines.

Balandžio 27 d. su Neries regioninio parko direkcija surengėme Plukių dieną – jau tradicine tapusią pavasario šventę.

Labai prasmingos akcijos. Žinau, kad kasmet Bernardinų kapinėse rengiamos talkos, jose dalyvauja ir joms vadovauja Adomo Mickevičiaus Lietuvos–Lenkijos santykių rėmimo fondas, kurio valdybos pirmininkė yra Gražina Drėmaitė. Bet M. K. Čiurlionio fondas dalyvavo pirmą kartą?

Taip, tačiau 2007 m. su Gražinos Drėmaitės vadovaujamu fondu rengėme bendrą konferenciją, skirtą Bernardinų kapinių atkūrimo reikalams. Konferencijoje pristatėme kultūrinę programą.

M. K. Čiurlionio kultūros ir paveldo fondo svarbiausia veikla, kiek man žinoma, sietina su Lietuvos dvaru ir dvarų kultūros paveldo saugojimu bei aktualizavimu. Koks čia ryšys su kapinių tvarkymo reikalais?

Šių metų Fondo veiklos programoje numatytas ne vienas panašus renginys. Bendras Fondo projektas Nacionalinio paveldo išsaugojimui – aktyvi pilietinė iniciatyva nuo šių metų aprėpia ne tik dvarus, bet ir gerokai platesnę paveldo erdvę. Panašių talkų šiais metais numatome surengti bent keturias, nors nebūtinai kapinėse.

Bet tai tvarkymo, fizinio darbo talkos?

Taip. Nors fondo organizacinėje veikloje dirba nedaug žmonių,

M. K. Čiurlionio kultūros ir paveldo fondo iniciatyvos

Gelgaudiškio dvaro šiandiena ir ateitis

Panašios akcijos neišgelbės viso plataus mūsų krašto kultūros paveldo, kurio būklė toli gražu ne visada džiugina. Suprantu, kad M. K. Čiurlionio fondas siekia atkreipti visuomenės ir vietos bendruomenių dėmesį į vieną ar kitą objektą – tai labai reikalinga veikla. Šiandien ypač svarbu ne tiek kalbėti apie paveldo svarbą, kiek aktyvinti pačias miestų, miestelių ir kaimų bendruomenes, kad jos jaustų atsakomybę už joms patikėtus kultūros paveldo objektus.

Norėčiau pakartoti sparnuotą posakį: „ne tiek svarbu žmogui duoti žuvis, kiek išmokyti žvejoti.“ Negaliu teigti, kad mes vieninteliai galime išmokyti „žvejoti“, nes kai kur pačios bendruomenės yra gana aktyvios – jų mokyti nereikia. Remdamasis mūsų tegul ir nedidele patir-

timi, bendruomenes pagal aktyvumą skirstyčiau į tris grupes. Vienose vietose žmonėms reikia atverti akis į jų turimus kultūros paveldo objektus. Antrosios grupės nariams akių atverti jau nebereikia, bet labai praverstų padėti susivokti, kurlink kreipti ir telkti jėgas, kad būtų galima pradėti restauruoti ir tvarkyti esamą paveldą. Trečioji grupė – tai tos bendruomenės, kurios aktyvios ir stengiasi turimą paveldą atkurti, o kartais ir atsikovoti. Panaši padėtis susiklostė Gelgaudiškyje Šakių r., kur labai aktyvi miestelio bendruomenė (pirmininkas Edmundas Rinkevičius), siekianti bendruomenės tikslams gauti teisę naudoti buvusio Gelgaudiškio dvaro pastatą, kuris yra vertingas kultūros paveldo objektas. Devynerius metus tęsiasi ši kova, du kartus dvaro rūmus siekta parduoti. Miestelio bendruomenė pasipriešino, nes nori rūmuose įkurdinti bendruomenės

centrą, muziejų, dalyje rūmų įrengti viešbutį, restoraną. Žodžiu, Gelgaudiškio bendruomenė nori pati tvarkyti rūmus ir parką, naudoti bendruomenės ir kultūros reikalams. Ir šiuo atveju mūsų fondas siekia paremti Gelgaudiškio bendruomenės iniciatyvą bei pastangas.

Interesų konfliktas?

Ilgiems teisiniams besibylinėjimams tašką padėjo LR Aukščiausiasis Teismas, kurio sprendimu Gelgaudiškio dvaro pastatas perduotas Marijampolės apskrities viršininko administracijos žinion.

Apskrities viršininko administracija dabar turi juridinę galią Gelgaudiškio dvaro pastatą perduoti Gelgaudiškio bendruomenei? Istorija su laiminga pabaiga?

Galutiniai sprendimai dar nepriimti, bet Gelgaudiškio bendruomenė to siekia. Vargu ar Lietuvoje rasime daug dvaro rūmų, kuriuos suptų 118 ha senų medžių parkas. Negalėčiau teigti, kad Šakių r. savivaldybė priešintųsi Gelgaudiškio dvaro pastato ir parko išsaugojimui, bet savivaldybės pasirinktas kelias šiuo atveju buvo gal ne pats tinkamiausias. Dėl to Gelgaudiškyje ir surengėme seminarą-diskusiją, mėgindami rasti kalbą tarp vietos bendruomenės ir kitų instancijų atstovų. Dalyvavo Šakių rajono meras Juozas Bertašius ir Marijampolės apskrities viršininko pavaduotojas Albinas Papečkys, Gelgaudiškio bendruomenės centro „Atgaiva“ nariai, Valstybinės kultūros paveldo komisijos ekspertas Algimantas Gražulis, parkotylininkas Kęstutis Labanauskas, Panemunių regioninio parko atstovai. Nutarta kurti viešąją įstaigą ir ieškoti lėšų dvaro rūmų restauracijai. Todėl renginį ir pavadiname *Gelgaudiškio dvaro šiandiena ir ateitis*.

Ryšys kol kas vienpusis

Ar M. K. Čiurlionio kultūros ir paveldo fondas bendradarbiauja su paveldo saugos institucijomis?

Šiuo metu gal Fondas palaiko glaudesni ryšį su paveldosaugos institucijomis, negu pastarosios su fondu, nes grįžtamojo ryšio stinga.

Institucijoms kaip tik būtų labai naudinga pastebėti ir remtis visuomeninėmis iniciatyvomis, nes tai dvi tos pačios veiklos dalys.

Visiškai pritariu. Man įsiminė LR Seime pasakyta mūsų Prezidento Valdo Adamkaus kalba. Ekselencija pažymėjo, jog valdžios institucijos daug kur nespėja paskui

norime remtis tomis bendruomenėmis, į kurias ketiname vykti su savo akcijomis. Bendromis pastangomis įgyvendinsime numatytas iniciatyvas. Kaip sakiau, Bernardinų kapines tvarkėme su Užupio bendruomenės nariais.

Kita vertus, yra glaudus ryšys tarp dvarų paveldo kultūros ir Bernardinų kapinių, nes jose palaidoti senojo Vilniaus universiteto profesoriai, nemažai jų taip pat turėjo dvarus ar dvarelius, kitaip negu dabartiniai profesoriai.

Daugiausia mūsų Fondo veiklos dėmesio skiriama to kultūros paveldo reikšmingiems objektams ir su jais susijusiems asmenims. Senojo Vilniaus intelektualinio žiedo atstovai visada bus Fondo veiklos akiratyje. Toliau plėtodami savo pradėtą projektą sieksime, kad ši veikla išliktų ir į praktinius dalykus – talkas, vieno ar kito objekto tvarkymo darbus.

Gelgaudiškio dvaro rūmų vaizdas šiandien

Dvaro rūmų link veda senų parko medžių alėja

bendruomenės – pastarosios pačios imasi spręsti vienus ar kitus klausimus. Tai siejasi ir su mūsų veikla bei tuo valdininkišku požiūriu į visuomenininkus ir visuomenines organizacijas. Toks požiūris dar ryškus, ypač provincijoje.

Kai į visuomenines iniciatyvas nekreipiama dėmesio, tvirtėja biurokratijos šaknys.

Lietuvoje daugelis procesų šiuo metu vyksta natūraliai, nėra „nuleidžiami“ iš viršaus. Bendruomenės ieško, klysta, bręsta, kartais eina vargo kelius, bet tie ieškojimai atveda ir prie gerų rezultatų. Taip stiprėja bendruomenės.

M. K. Čiurlionio fondas savo renginiais taip pat žadina pilietinės visuomenės aktyvumą. Tai gerai matyti renginiuose, kuriuose yra tekę dalyvauti. Aktyvinate miestelių, kaimų bendruomenes, verčiate labiau tikėti savo veiklos prasmingumu ir plačiau apsidairyti po savo apylinkes.

Jei ir priverčiame darytis, tai geranoriškai. Prieš kurį laiką per radijo laidą *Klasikos garsai* kalbėjo Žemaičių draugijos pirmininkas Andrius Dacys. Jis prisiminė Pavirvyčio dvare (Telšių r.) mūsų bendrą renginį. A. Dacys paminėjo, kad Pavirvyčio dvare tai buvo pirmas mūsų bendras renginys. Draugijos nariai įsitikino, kaip galima tokius renginius organizuoti ir dabar patys mus kviečiasi į naujus savo renginius. Galime pasakyti, kad truputį atvėrėme akis ir žemaičiams. Vadinasi, iniciatyva bunda.

Svarbiausi metų renginiai

Nuo ko pradėjote šių metų sezoną?

Praėjusią žiemą M. K. Čiurlionio muziejuje Kaune organizavome atidaromąjį 2008 m. renginį. Pavasarį surengėme du reikšmingus renginius. Vydūno gimimo 140-ųjų metinių minėjimui skyrėme renginius Kintuose ir Bitėnuose. Antrasis renginys buvo skirtas jau aptartiems Gelgaudiškio bendruomenės siekiams palaikyti.

Ar šiais metais numatyta ir daugiau panašių objektų, kur M. K. Čiurlionio fondas imsis diskusijų ir net savotiško arbitro vaidmens?

Esame numatę gegužės 31 d. grafo Zubovo buvusio dvaro parke (Kurtuvėnų regioninis parkas, Bubių seniūnija, Šiaulių r.) surengti *Didžiųjų Štalių gegužinių paminėjimą*, prisiminti Pirmosios nepriklausomybės laikais ten vykusias garsiąsias gegužines, lietuvių inteligentų ir švietimo bendruomenės susibūrimus.

Birželio 14 d., Vilties ir gedulo dieną, Ariogalos (dar vadinamajame Čekuvos) dvare ir parke organizuojame renginį šiai datai paminėti. Čia bus pristatoma Fondo kaupiamoji ir keliaujanti paroda *Lietuvos dvarai*. Dalyvauja parkų tyrinėtojas Kęstutis Labanauskas ir parkų architektė Regina Prapiestienė. Bus parodyta muzikinė-literatūrinė kompozicija *ESAME*, pagal dieno raščio, laiškų, prisiminimų fragmentus iš dviejų knygų – Vidmanto Jankausko knygos „Kario kelias: generolas Kazimieras Ladiga nepriklau-

somybės kovose“ ir knygos „Stefanija Ladigienė – Esame“. Atlikėjai: aktorai – Virginija Kochanskytė ir Petras Venslovas, solistai – Rita Preikšaitė ir Tomas Ladiga, pianistė – tarptautinių konkursų laureatė Rūta Blaškytė. Kviečiame atvykti visus norinčiuosius. Mūsų renginiai visiems atviri ir nemokami.

Liepos 27 d. Beržoro bažnyčioje ir Platelių apylinkėse bus parodyta folkloro ansamblio *Kupolė* (vadovas Antanas Bernatonis) programa *Lietuvos partizanų dainos*. Čia dar prieš renginį vietos bendruomenės, Žemaitijos nacionalinio parko administracijos ir M. K. Čiurlionio kultūros ir paveldo fondo iniciatyva maždaug dvi savaites bus organizuojamos talkos Plokštinės miške, vietose, kurios mena partizanus.

paminėti Vilniuje. Juolab, kad ši data sutampa su Baltijos vienybės diena ir Europos paveldo dienomis. Renginys tuo labiau bus reikšmingas, kad šiemet sutampa ir su architekturo Lauryno Stuokos Gucevičiaus (1753–1798) 255-osiomis gimimo ir 210-osiomis mirties metinėmis. Šį renginį tikyt surengti Katedros aikštėje, greta iškilusios L. Gucevičiaus sukurtos Arkikatedros pastato. Galima ir Rotušės aikštėje, nes pagal L. Gucevičiaus projektą buvo perstatyta ir Vilniaus rotušė.

Idėjų lyg ir nestinga, o kaip su lėšomis?

Kol kas pavyksta rasti mecenatų ar privačių rėmėjų ir, aišku, mes jiems labai dėkingi. Viliuosi, kad anksčiau ar vėliau tikroji mecenatystės tradicija kur kas plačiau atgims tarp Lietuvos verslo žmonių.

Juk dalyvavote kartu su mumis praėjusiais metais renginyje Stemplių (Šilutės r.) bažnyčioje. Tai štai šiemet Kintuose, minint Vydūno 140-ąsias gimimo metines, Šilutės r. kultūros skyriaus vedėja pasakė: „Pernykštis renginys Stemplių bažnyčioje – tai svarbiausias 10 metų įvykis šio krašto žmonėms...“

Išties išpūdį padarė į Stemples į Šv. Aloyzo atlaidus suvažiuavę inteligentai ir apylinkių žmonės, kartu dalyvavę ir M. K. Čiurlionio kultūros ir paveldo fondo renginio programoje. Vargu ar kada nors toje kaimo bažnyčioje po Šv. Aloyzo atlaidų yra skambėję tokie balsai kaip Gintarės Skerytės, Dainiaus Puišio, groję tokie puikūs muzikantai kaip Lioniaus Treikausko vadovaujamas Vilniaus styginių kvintetas „Intermezzo“. Negalime pamiršti ir puikios skaitovės aktorės Gražinos Urbonaitės.

Kur mūsų kultūros prioritetai, pagal kokius kriterijus mūsų valstybės kultūros politiką reikėtų vertinti?

Bendraudamas su žymiu, visame pasaulyje žinomu muziku, profesoriumi, išgirdau tokius žodžius: „Kodėl „Mokslo Lietuva“ neparašo, kad atvykėlis iš užsienio, „žvaigždė“, už savo koncertą ar dalyvavimą spektaklyje gauna 28 kartus didesnę honorarą negu vietiniai atlikėjai, tarp kurių taip pat yra „pirmo ryškio žvaigždžių“. Išties labai įdomus būdas pakelti aborigenų lietuvių muzikinį skonį ir kultūrą.

Noriu būti teisingai suprstas: nebūtinai M. K. Čiurlionio kultūros ir paveldo fondai per kurią nors ministeriją turėtų būti nukreiptas vienai ar kitai „žvaigždei“ skirtos lėšos, bet tegul bent mažutėlis trupinys tenka ir Vydūno sukakties minėjimui valstybės ir vietos bendruomenių mastu. Ar tik ne tas pats gresia Martyno Jankaus 150-ųjų gimimo metinių minėjimui? Man kyla tokių abejonių... Jeigu užbėgu įvykiams už akių ir bus kitaip, tai duok Dieve.

Bent jau mokslo žmonės iš Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto rugpjūčio mėn. numatė surengti Bitėnuose ir kitose Šilutės r. vietose didelę tarptautinę knygotyrininkų konferenciją Martyno Jankaus sukakties paminėti. Šioms jau tradicinėmis tapusiomis konferencijoms vadovauja, jas organizuoja prof. Domas Kaunas.

Labai gerai. Galime tik didžiuliu mokslininkais, bet kur valstybės parama ir dalyvavimas? Gerai, kad yra Domas Kaunas, dar vienas kitas panašaus užmojo entuziastas, bet man rūpi valstybės kultūros politika. Aš nematau jos bent kiek veiksmingesnės paramos, neabejoju, kad ne aš vienas. Neįmanoma iš mūsų piliečių renkami mokesčiai tam, kad pinigai „išplauktų“ kaip honorarai užsienio „žvaigždėms“? Tai ar ne geriau tuos „kultūros pinigėlius“ investuoti į savo Tautos kūrybines galias, ar skirti Oskaro Koršunovo teatrui patalpoms įsigyti, M. K. Čiurlionio namams Druskininkuose sutvarkyti, kad pro kiaurą

stogą lyjant vaduo nebėgtų, o gal keiliems rajonams seniūnijose veikiančioms bibliotekoms sutvarkyti ir t. t...?

Jūs man kaip mokslininkų laikraščio atstovui uždavėte sunkų klausimą. Gerai Jus suprantu: tam tikra prasme dirbame panašų darbą. M. K. Čiurlionio kultūros ir paveldo fondas padeda žmonėms atverti akis ir širdis į jų krašte esančias gamtos ir kultūros paveldo vertybes, kartu tiems žmonėms suteikiate ir savo pačių vertės pajautimą. Štai pas juos, į vadinamąją provinciją, atvažiuoja prof. Libertas Klimka, parkotyryninkas Kęstutis Labanauskas, muzikologas Viktoras Gerulaitis, meninio žodžio meistras Petras Venclovas, iškilūs paskaitininkai. Jau nekalbu apie dainininkus ir muzikantus, kurių tuos renginius atvežate visą „žvaigždyną“.

Vis dėlto svarbiausia mūsų Fondo veikla – bendruomenių žadindimas ir vietos valdžios atstovų spaudimas. Žmonių aktyvinimas, telki-

Grupė konferencijos-diskusijos, skirtos Gelgaudiškio dvaro rūmų išsaugojimui, dalyvių; dešinėje – „Mokslo Lietuvos“ pašnekovas Gintautas Ivinskas

Dėmesys Dievo užmirštieiems kampilams

2007 m. daugiausia dėmesio teikėte senovinių dvarų pastatų architektūros tyrimams, išsaugojimui ir panašioms reikaloms. O šiemet?

Šiemet labiau akcentuojame šalia dvarų esančių parkų ir gamtos paveldo dalykus. Esame organizavę ne vieną renginį regioniniuose ir nacionaliniuose parkuose, kur nebūtinai yra dvarų architektūros paveldas. Tai labiau ekologinės krypties paveldo propagavimas. Kaip pavyzdį galiu pateikti balandžio mėn. Dūkšto ažuolyne surengtą renginį.

Vilniaus, Trakų apylinkės labai tinka tokiems užmojams įgyvendinti, nes netoliese yra net trys landšafto architekturo Eduardo André suprojektuoti grafams Tiškevičiams priklausę parkai.

Taip, bet Eduardo André parkams rodomas bent šioks toks dėmesys. O štai toliau nuo centro esantiems gamtos ir kultūros paveldo objektams dėmesio net ir labai stinga. Svarbiausias mūsų fondo uždavinys – žadinti snaudžiančiuosius.

Tai štai panašioms žaviems ir kartais Dievo tarsi užmirštieiems kampilams mes norėtume skirti daugiau dėmesio. Vilniuje, Kaune ir kituose didžiuosiuose miestuose ir taip pakanka renginių. Mums rūpėtų kuo dažniau į pakraščius pakviesti puikių mokslo žmonių, lektorių, aktorių, dainininkų, muzikantų ir t. t.

Kliuviniai

Su kokiomis didžiausiomis kliūtimis susiduriate savo veikloje?

(Gilus atodūsis.) Organizacinių sunkumų paprastai nekyla. Jeigu lėšos leistų, tai kone kas savaitgalį galėtume rengti panašius renginius. Valstybė mūsų veiklos bent jau finansuoti neremia, o sudominti rėmėjus nėra paprasta. Kultūros ministras islandų Björk Gmundsdóttir, arba tiesiog Björk, komerciniam koncertui skiria 800 tūkst. Lt, bet nė viena ministerija Vydūno 140-ųjų gimimo metinių renginiams Kintuose ir Bitėnuose nerado nė lito. Kodėl taip yra?

Prof. habil. dr. Ksaveras
PURVINSKAS

Jau praėjo ketveri metai, kai Lietuva, remiama Europos Sąjungos (toliau – ES), kuria kapitalizmo rojų. Kai kurie dabartiniai šalies vadovai ir politinių partijų lyderiai bei prie jų prisijūsi pataikūnai nesitveria džiaugsmu, kad, beveik to nenujauzdami, jie vakarietiškėja ir artėja prie ES vidurkių pagal daugelį standartinių rodiklių. Jie taip pat džiaugiasi, kad tolsta nuo buvusių sesių ir brolių, su kuriais kartu kūrė ir komunizmo rojų. „Mes esame didžiausi eurooptimistai Europoje, nes daugiau negu keturi penktadaliai apklaustųjų mūsų šalies gyventojų neabejoja, jog įstojimas į ES Lietuvai davė vienokios ar kitokios naudos“. O šią naudą jie įvardija tokiais atliktais namų darbais: pirmą, perkeldama ES direktyvas į nacionalinę teisę, Lietuva išsiveržė į pirmą vietą tarp 27 ES valstybių; antra, pasirašyta nauja Lisabonos sutartis, kurioje atsispindi svarbiausi Lietuvos siūlymai dėl energetinio solidarumo, šalių lygybės, demokratiškos ir veiksmingos ES institucijų veiklos; trečia, daug nuveikta ir dirbama, kad ES lygiu būtų vienodai traktuojami stalinizmo ir hitlerizmo nusikaltimai; ketvirta, labai susirūpinuta Rusijos demokratija, žodžio laisvė ir kitomis žmogaus teisėmis; penkta, daug nuveikta, kad būtų įkurtas Lyčių lygybės institutas – pirmą ES institucija Lietuvoje; šešta, Lietuva padaryta aktyvia Gruzijos, Moldovos ir Ukrainos „advokate“ ir t. t.

Tačiau kai kalbama apie ES teikiamą paramą Lietuvai, kuriant kapitalizmo rojų, dar nėra visiškai aišku, kiek bus paimta ir protingai panaudota tos teikiamos paramos. Bet skelbiama, kad ES parama pasinaudos tūkstančiai Lietuvos įmonių, o per jas – ir šimtai tūkstančių Lietuvos žmonių.

Taigi dabar pirmiausia ir panagrinėkime, kaip ir kokio dydžio ES parama padėjo, padeda ir padės Lietuvai kurti kapitalizmo rojų. Juo labiau, kad visiems yra gerai žinoma, jog ES nieko negamina, neturi jokių gamtinių išteklių ir gamybos priemonių, nedisponuoja jokia darbo jėga (išskyrus milžinišką būrį gerai apmokamų valdininkų), negauna iš veiklos jokių pajamų ir veikia tik iš valstybių – ES narių surinktų mokesčių mokėtojų pinigų.

Kaip žinia, šiuo metu ES visoje Europoje kuria kapitalizmo rojų. Šiam kūriniui remti yra net parengta gana solidi septynmečio (2007–2013 m.) paramos programa (analogiškam buvusios Sovietų Sąjungos Nikitos Chruščiovo iniciatyva parengtam ir „įgyvendintam“ 1959–1965 m. komunizmo kūrimo septynmečio planui). Pagal šią septynmečio programą Lietuvai 2007–2013 m. kapitalizmo rojui kurti ES numatė skirti net 36 mlrd. litų paramos. Kadangi ES veikia tik iš valstybių narių surinktų mokesčių mokėtojų piniginių lėšų padengiamų išlaidų, teisėtai kyla logiškas klausimas, iš kokių šaltinių lėšų ji skiria savo narėms tokias solidžias paramas sumas. Tačiau giliau pažvelgę į šios paramos teikimo nustatytas taisykles ir sąlygas matome, kad tai „popierinė“, tai yra tik ant popieriaus užrašyta pinigų suma, kuri apskritai yra niekinė.

Šios „popierinės“ paramos teikimo taisyklėse ir sąlygose yra nustatyta, kad Lietuvos dalis turi sudaryti 20 proc. paramos piniginių lėšų (7,2 mlrd. litų), tiesioginių „popierinės“ paramos gavėjų

Vienas iš Belgijos sostinės Briuselio simbolių – besišlapinantis berniukas

Ar Europos Sąjungos parama padeda Lietuvai kurti kapitalizmo rojų?

dalį turi sudaryti 50 proc. paramos piniginių lėšų (15,9 mlrd. litų), projektų rengėjų dalis gali sudaryti iki 10 proc. projektų vertės piniginių lėšų (apie 2,9 mlrd. litų), taip pat įvairios kitos biurokratinės sąlygos. Be to, žinotina, kad Lietuvos narystės ES kasmetinis mokestis sudaro apie 1,3 proc. BVP, tai yra po vieną milijardą litų (iš viso – apie 7 mlrd. litų). Dėl infliacijos „popierinės“ paramos netekimai paramos gavėjams sudarys per septynerius metus net apie 10,35 mlrd. litų papildomų piniginių išlaidų.

Dauguma tiesioginių „popierinės“ paramos gavėjų neturi tiek daug piniginių lėšų šiai paramai įsisavinti, todėl jie yra ir bus priversti iš bankų imti ilgalaikes (dažniausiai penkerių metų) paskolas. Praktika rodo, kad net apie 80 proc. paramos gavėjų naudojasi banko paskolomis ir dėl to moka nemažą palūkanas. Prognozuojama, kad 2007–2013 m. paramos gavėjų bankų ilgalaikės paskolos sieks 12,72 mlrd. litų, o palūkanų mokėjimo išlaidos – apie 1,41 mlrd. litų. Taip pat ES popierinės paramos teikimo sąlygose numatyta, kad ji yra ir bus teikiama tik kompensavimo būdu. Tai reiškia, kad „popierinės“ paramos gavėjai jos įsisavinimo išlaidas pirmiausia turi apsimokėti patys ir tik paskui, įrodę patirtas išlaidas juridinę galią turinčiais buhalterinės apskaitos dokumentais, gali tikėtis, kad jos bus kompensuotos. Toks ES „popierinės“ paramos teikimo būdas

dar padvigubina paramos gavėjų piniginių lėšų poreikį ir dar labiau neigiamai veikia ir veiks jų įsisavinimą.

Taigi kaip ES popierinė parama paverčiama jos įsisavinimo šaltinių piniginių išlaidomis, matome iš lentelėje pateiktų duomenų (žr. lentelę).

Lentelėje pateikti duomenys gana įtikinamai rodo, kad Lietuva 2007–2013 m. jokios paramos iš ES negaus. Ji bus tik popierinė, kuriai įsisavinti prireiks net apie 63,7 mlrd. litų nuosavų piniginių lėšų arba 27,7 mlrd. litų daugiau nei ES skirta „paramos“ suma. Tačiau šios ES paramos teikimo ekonominės žalos Lietuvai esmė yra ne pati „parama“, o tai, kas ji yra skiriama ne šalies ekonomikos plėtotei ir žmonių gerovei (pragyvenimo lygiui) kelti, o daugiausiai tik niekam nesuprantamai ir jokiais ekonomiais rodikliais neišreiškiamai gyvenimo kokybei kelti. Toks švaistūniškas šalies ekonomikos potencialo investicinių piniginių lėšų naudojimas tik dar labiau didins infliaciją ir taip jau didelių daugumos žmonių skurdą.

Jau dabar niekam ne paslaptis, jog Lietuva priklauso skurdžiausių ES šalių grupei. Skurdo rizikos riba Lietuvoje – 437 Lt per mėnesį vienam asmeniui ir 918 Lt – dviejų tėvų su dviem mažamečiais vaikais šeimai. Dabar tokių žmonių šalyje yra per 700 tūkstančių. Be to, Lietuvoje ir visų žmonių ekonominis pragyvenimo lygis yra net tris kartus žemesnis negu išsivysčiusiose Vakarų šalyse. Lietuvos ekonomika, Tarptauti-

nio valiutos fondo vertinimu, 2007 m. atsidūrė 50 vietoje tarp 180 pasaulio valstybių. Per ketverius narystės ES metus Lietuva taip ir netapo šalimi, į kurią norėtų grįžti maždaug pusė milijono lietuvių emigrantų. Tūkstančiai emigrantų dabar jau su siaubu stebi rekordinę infliaciją Lietuvoje ir dėl to net neketina grįžti į nuskurdintą Tėvynę. Taip pat žinoma, kad didžiosios Vakarų valstybės sensta, o Briuseliui rūpi būtent jų stabilumas. Tad iš Lietuvos ir kitų šalių atvykstantys darbingiausio amžiaus žmonės taip tik atnaujins senuosius kraštus, nes jiems tai yra ir bus vienintelė išeitis nesundykti. Tuomet į Lietuvą atvykstantys emigrantai iš Rytų šalių atnaujins mūsų kraštą nauja gyvybinga darbo jėga ir taip pat bus vienintelė išeitis mūsų tautai nesundykti.

Tačiau nepaisydami tokios ES Lietuvai teikiamos absurdiškos „popierinės“ paramos, mūsų šalies vadovai ir politinių partijų lyderiai bei kiti prie jų prisijūsi pataikūnai visai liaupsina jos reikšmę žmonių gyvenimo kokybei kelti. Briuselio apologetai šią paramą įvardija net kaip istorinę galimybę ir džiaugiasi, kad, palyginti su kitomis ES naujokėmis, Lietuva „atrodo labai gerai“. Jie net pateikia skaičius, įrodančius, kad iki 2013 m. vienam Lietuvos gyventojui teks po 315 eurų (1088 Lt) paramos. Tarp naujųjų šalių narių – tai yra pats didžiausias rodiklis. Ir dėl to visa paramos dalis Lietuvai gali siekti net iki 6,0–6,5 proc. nacionalinio produkto. Tačiau kartu būsįstaujama, jog ne visą ES biudžetą numatytą popierinę paramą Lietuva sugebės pasiimti ir racionaliai panaudoti. Šiuos būsįstavimus patvirtina ir kartus praeities patyrimas.

Pavyzdžiui, 2004–2006 m. Lietuvai buvo skirta apie 6 mlrd. litų paramos, jos įsisavinta tik apie 60 proc. Sunkiausiai sekėsi panaudoti švietimui, žmogiškųjų išteklių plėtrai ir aplinkosaugai gerinti skirtą paramą. Aplinkosaugai gerinti 2004–2006 m. buvo skirta apie 1,06 mlrd. litų paramos. Kad galima būtų įsisavinti ir panaudoti šią paramą, Lietuvos indėlis turi sudaryti dar tiek pat mokesčių mokėtojų lėšų, nes ES „popierinės“ paramos neindeksuoja sulig infliacijos augimu.

Ekonomika yra tokia veikla, kuria siekiama kuo veiksmingiau panaudoti visus turimus gamybinius išteklius, kad būtų galima geriausiai patenkinti neribotą visuomenės poreikį įsigyti kuo daugiau įvairių prekių ir paslaugų. Visų ekonominės veiklos rūšių visuma ir sudaro šalies ekonomikos sistemą. Tačiau bet kurios šalies ekonomikos sistema siekia tokių pa-

grindinių tikslų: ekonomikos augimo, gyventojų visiško užimtumo, kainų lygio stabilumo, palankios biudžeto būklės, mokėjimų balanso pusiausvyros, teisingo pajamų paskirstymo, ekonominės laisvės ir kt.

Pažymėtina, kad dabartinės ES ekonominės sistemos valdininkai daugiausia užsiima tik nario mokesčių surinkimu ir „popierinės“ paramos paskirstymu jos narėms bei administravimu. Neturėdami jokių gamybos išteklių, ES ekonominės sistemos valdininkai nesiekia ir minėtų svarbiausių ekonomikos plėtotės tikslų bei nesprendžia ir atitinkamų uždavinių. Priimdami įvairias direktyvas, turinčias viršenybės galią prieš nacionalines teises, jie valdomą ES ekonominę sistemą dabar jau pavertė komandine, kuri viešpatavo buvusioje Sovietų Sąjungoje ir dabar veikia Albanijoje, Šiaurės Korėjoje ir Kuboje. Skirtumas tik tas, kad ES ekonominė sistema neturi jokių gamybinių išteklių ir veikia tik disponuodama surinktais nario mokesčio mokėtojų pinigais.

Taigi džiaugdamiesi ketverių metų ES naryste ir joje nuveiktais darbais, dabartiniai mūsų šalies vadovai ir politiniai lyderiai turėtų matyti ir jų pačių rankomis sukurtą didžiausią grėsmę Lietuvos ekonomikai – nežabotą visų prekių ir paslaugų kainų augimą ir su dideliu pagreičiu kylantią infliaciją, nes tai reiškia, kad jau yra griaunami ekonomikos pagrindai. Jeigu nebus suvaldyta infliacija, ji taps tiesiogine visų žmonių dar didesnio skurdinimo mašina. Ir Vyriausybei tuomet nereikės džiaugtis, kad 2007 m. pirmą kartą Lietuvos istorijoje buvo parengta Lietuvos pristatymo pasaulyje strateginės rinkodaros koncepcija „Lietuva – darni šalis“, kurioje pateikiama „Lietuvos žmonės motyvuojanti“, pasauliui įdomi valstybės pristatymo idėja. Kad „Lietuva – darni ir žmonės motyvuojanti šalis“, ir be koncepcijos pasaulis akivaizdžiai mato, stebėdamas, kaip griaunami šalies ekonomika, uždariant saugiai ir efektyviai veikiančią Ignalinos atominę elektrinę ir apsisprendžiant išlikti branduoline valstybe, tuo padarant milžinišką ekonominę žalą net būsimoms ateities kartoms. Be to, skaudžiausia yra tai, kad šalies Vyriausybė ir Prezidentas šią ekonominę žalą ateinančioms kartoms kuria remdamiesi gerai užsimaskavusių sukčių ir aferistų „išplautomis“ „popierinėmis“ lėšomis.

Taigi matome, kad ES Lietuvai nepadeda ir nepadės kurti kapitalizmo rojau. Jį turi kurti ir susikurti patys sąmoningi, ištvėringi bei verslūs Lietuvos žmonės.

Rodiklių pavadinimai	Suma, mlrd. Lt
1. 2007–2013 m. ES „popierinė“ parama.....	36,000
2. 2007–2013 m. ES „popierinės“ paramos įsisavinimo piniginių lėšų šaltiniai ir išlaidos	
2.1. Lietuvos indėlis (20 proc. nuo „popierinės“ paramos sumos).....	7,200
2.2. ES narystės mokestis (1,3 proc. nuo BVP).....	7,000
2.3. ES „popierinės“ paramos gavėjų kapitalo investicijų išlaidos (50 proc. nuo „popierinės“ paramos sumos).....	15,900
tarp jų ilgalaikės (penkerių metų) banko paskolos.....	12,720
2.4. Paskolų palūkanų mokėjimo išlaidos (10 proc. metinė norma nuo paskolų sumos).....	1,410
2.5. Projektų rengimo kaštai (10 proc. nuo projektų vertės).....	2,900
2.6. Infliacijos padarinių priverstinės išlaidos (kasmet didėjančios 5 proc.).....	10,350
2.7. Įsisavintos „popierinės“ paramos amortizaciniai atskaitymai.....	3,032
2.8. „Popierinės“ paramos gavėjų kapitalo investicijų išlaidos iki jų kompensavimo.....	15,900
Iš viso išlaidų.....	63,692

Jiedu greta vienas kito turėjo sukelti bibliotekos lankytojų šypsnį, nes vaizdelis išties ne bet koks. Tomonis, labai aukštas ir liesas, per pečius kiek gunktelėjęs, kalbėdamas turėdavo iš savo aukštybių gerokai pasilenkti prie kone kiekvieno pašnekovo. Įsijautęs jis aiškino Silvijai bibliografijos ir kitas su knygomis susijusias gudrybes. Tik pradėjusiai dirbti bibliotekoje merginai kartais rūpėdavo ne tos mielos vyresniojo kolegos pamokėlės, nes galvoje tuo metu sukrovosi visai kita mintis: kaip čia jiedu iš šalies turi komiškaai atrodyti. Kad ir kokiais aukštakulniais avėdavo Silviją, kad ir kiek stengdavosi stiebtis ant pirštų galų, bet iš už skaitytojų aptarnavimo pertvaros, o ypač bibliotekos vitražo fone jiedu – Stasys Tomonis ir Silviją Vėlavičienė – turėjo gražiai atrodyti... Jos geranoriškas patarėjas ir mokytojas ten buvo visų pripažintas ir ligi šiol nenurungtas autoritetas.

Prisimena bendradarbiai

Ir šiandien Stasys Tomonis (1915–1992) lietuvių bibliografijoje išlieka viena iškiliausių asmenybių, palikusių labai ryškų brėžį daugelyje bibliotekos veiklos sričių. Žinome jį kaip vertėją, kultūros žmogų. Apškritai be egzotiškos Tomonio figūros ir amžinai į savo minčių pasaulį nugrimzdusio žmogaus veido išraiškos daugeliui to meto skaitytojų Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka buvo neįsivaizduojama. Tomonis buvo tarsi šios bibliotekos dalis, savotiškas bibliotekos talismanas ar simbolis, nelygu skaitytojo nuostatos, įsitikinimai, nors iš kitų žmonių ryškiai išsiskiriantį jo figūra šiuo atveju tikrai buvo visai niekuo dėta. S. Tomonis darbuotojų ir skaitytojų buvo vertinamas dėl savo stebėtinai apsiskaitymo, nepaprastos erudicijos, užsienio kalbų mokėjimo ir daugelio tikro inteligento savybių, kurios žmogų išskiria bet kurioje santvarkoje ir bet kuriame krašte. Tiesa, proletariato diktatūros valstybėje žodžiu „inteligentas“ kartais buvo mėgstama pašiepti. Juk ir inteligentijai buvo tekęs tik tarpusuoksnio tarp dviejų gerbtinų klasių – proletariato ir darbo valstietijos – vaidmuo. Vadinas, tam tikras istorinis atavizmas, senojo palikimo dalis, nelabai reikalinga galutinei socializmo pergalei visame pasaulyje užtikrinti. Prie įtartinųjų kategorijos toje santvarkoje buvo priskirtas ir Stasys Tomonis. Apie tai dar bus proga tarti žodį, o kol kas pasinaudokime gerai jį pažinojusiu, kartu su šia išties nepaprasta asmenybe ne vieną dešimtį metų dirbusių bendradarbių prisiminimais.

Geresnės progos nė nesugalvosi: balandžio 2-ąją – pasiutusiai greit bėga laikas – Lietuvos nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekoje buvo surengta Stasio Tomonio atminimo popietė, kurioje buvo pristatyta ir jo atsiminimų knyga *Gyvenimo vingiais**. Išleista lyg ir senokai, 2005 metais, nors geri dalykai nesensta. Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos direktorius Vytautas Gu-

Knyga buvo jo gyvenimas

daitis pasveikino šios ir kitų bibliotekų darbuotojus, buvusius Stasio Tomonio bendradarbius ir jo šeimos narius. Apie knygos rengimo aplinkybes kalbėjo dr. Algimantas Jakimavičius, Stasio Tomonio dukters Jūratės vyras, – jiedu su žmona yra šios knygos sudarytojai. Prisiminimais apie buvusį bendradarbį dalijosi Jonė Žebrytė, Algirdas Kancleris, Elena Stasiukaitienė, Paulė Mikelskaitė ir Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos direktorius dr. Juozas Marcinkevičius. Nacionalinės bibliotekos Lituanikos skyriaus vedėja Silviją Vėlavičienė buvo šios popietės vedėja. Ji pasakojo apie bendradarbį, kolegą, su kuriuo dirbo daug dešimtmečių ir kurį gerai pažinojo. Ponia Silviją iš knygos citavo Stasio Tomonio žodžius, rodančius, kaip šis garbingas žmogus vertino sovietinės ideologijos prievartos padarinius tuometinei bibliografijos ir savo paties veiklai, nes ir Tomoniui teko sudarinėti tas bibliografines rodykles.

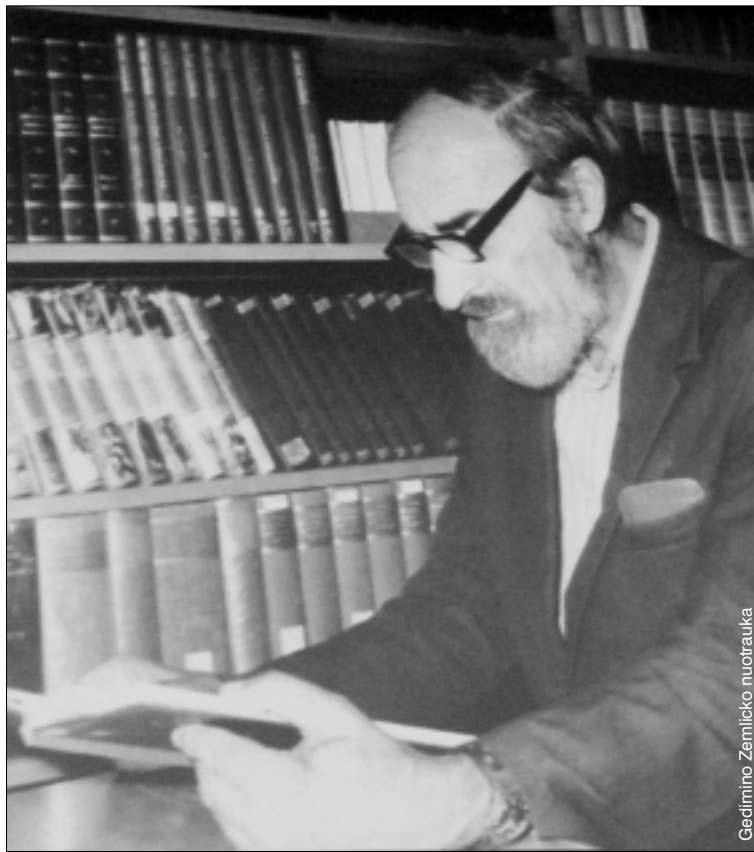
Tomonio jai pačiai teiktųjų bibliografijos pamokų Silviją Vėlavičienė tvirtina niekada nepamiršianti. Ir tas gal kiek komiškas vaizdelis, nuo kurio pradėjome pasakojimą, – palinkusio prie jos su knyga Tomonio – Silvijai iš atminties iškyla kaip nuostabus jaunystės dienų prisiminimas. Ne ji viena yra gavusi to nuostabaus žmogaus ir gilaus bibliotekininkystės dalykų žinovo pamokas. Jų buvo daug, bet siekdama vienu sakiniu iškloti, kas buvo esmingiausia tose pamokose, ponija Silviją prisimena bene svarbiausią Tomonio nuostatą:

* Gyvenimo vingiais: atsiminimai/ Stasys Tomonis; [sudarė Algimantas Jakimavičius, Jūratė Jakimavičienė]. – Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2005 [i.e. 2007]. – 427 p.: iliustr., portr. – R-klė: p. 428–436.

jeigu skaitytojas atėjo, kreipėsi, paklausė, mesk visus savo darbus į šalį, įsigyvenk į jo problemą, iš kur nori ištrauk ir pateik jam visą įmanomą informaciją, būk tikras pagalbininkas. Lyg ir labai paprasta, tačiau tame tariamame paprastume glūdi gilaus inteligento ir tikro bet kokios veiklos profesionalo nuostata, požiūrio į savo darbą *credo*.

Iš pirmųjų savo darbo metų bibliotekoje Silviją Vėlavičienė prisi-

aišku, skyrėsi charakteriais: Jurgutis galėjo pasikarščiuoti ir net supykšti, o iširdusio ar bent įkaitusio Tomonio tikriausiai niekam nėra tekę matyti. Vargu ar kas bibliotekoje yra jį regėjęs pasikarščiausį, susinervinusių, juo labiau netekusį savitvardos. Tikras ramybės bokštas ir tolerancijos pavyzdys, savotiškas etalonas, nors jam tekę išmėginimai ne vieną kantriausią ir stoikiškiausią žmogų būtų išmušę iš vėžių. Kad ir

Gedimino Žemlicko nuotrauka

Bibliografas, vertėjas, kultūros žmogus Stasys Tomonis

mena ir tą nuolatinio netikrumo jausmą: ką Tomonis pasakys, jeigu ji kai ko nežinos, neįstengs pagelbėti skaitytojui. Tas didžiulis atsakomybės jausmas jau lydi visą profesinį gyvenimą. Jis tapo vienu iš profesinės veiklos vertinimo kriterijų.

Knygos kultūros žmogus

Nemažai metų praėjo nuo tų mielių jaunystės laikų, atgyjančių prisiminimuose. Silvijai pakako vienu bendrą darbo metų su Tomoniui, kad prieitų prie išvados, kuri ir šiandien jai atrodo nepaneigiamą – tokios tolerancijos, tokios inteligencijos asmenybės Nacionalinėje bibliotekoje iki Tomonio nebuvo, ilgai nebus ir po Tomonio... Ponia Silviją turi su kuo palyginti, nors ne visus Nacionalinės bibliotekos iškiluosius labai gerai pažinojo kad ir dėl juos skyrusio amžiaus skirtumo. Vytautą Jurgutį pažinojo, tad nieko nuostabaus, kad kalbėdama, prisimindama Stasį Tomonį, vis lygindavo su Jurgučiu. Daug kuo panašūs likimai, abi asmenybės išskirtinės, matuotinos ne vien bibliotekos mastais.

išgyvenimai dėl sūnaus Mindaugo, pagaliau ir jo netektis. Kas dėdavosi tėvo širdyje, galima tik numanyti, bet išoriškai Tomonis išliko toks pat – ramus, susikaupęs, gyvenantis savo vidiniame pasaulyje, bet kartu ir labai jautrus, atidus kitiems, esantiems greta.

Iš tokio charakterizavimo gali atrodyti, kad tai savotiškas vaikščiojantis paminklas, bet juk ne. Niekam jis nekėlė nejaukumo, nė menkiausio nepasitikėjimo savimi jausmo, kaip kartais būna atsidūrusiems šalia „didžiūnų“. Tomonio niekas nebijojo, bet gerbė, atrodė neįmanoma vėluoti į darbą ar dingti iš darbo vietos, kai ateina Tomonis. Jis niekada nesididžiavo savo žiniomis ar apsiskaitymu, užsienio kalbų mokėjimu ar kitomis išskirtinėmis vertybėmis. Labai kuklus, paslaugus, geranoriškas žmogus, nuolat susimąstęs, gyvenantis jam vienam žinomam slaptam minties pasaulio gyvenimu. Toks Tomonis į skaitytoją žvelgia ir iš savo atsiminimų knygos viršelio, iškyla tarsi iš paslapties ūk – tai jau knygos dailininkės Elenos Ložytės valia. Jauna dailininkė jo nepažinojo, bet toks jis ir buvo gy-

venime – ši jauki didžiausių Vilniaus rūmų su kolonomis dvasia.

Neįmanoma šio žmogaus prisiminti ar bent įsivaizduoti tribūnoje rėžiančio prakalbą, kviečiančio, agituojančio ar kitaip organizuojančio, vedančio į komunistinę šeštadienio talką. Visai kito lizdo paukštis. Kaip ir daugelis kitų to meto giliai mąstančių inteligentų, buvo tarsi iškritęs iš konkretaus laiko matmens, gyvenęs tarsi kitoje dimensijoje. O gal tai mes buvome truputį iškritę? Nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekoje tekdavo girdėti išpūdingų oratorių, polemistų, net ir toje santvarkoje sugebėjusių tarti savo savitą ir teisingą, labai reikalingą žodį, kuris neleido užmigti dvasiai, pureno pasąmonės dirvonus, mokė skirti pelus nuo grūdų, bet S. Tomonio tikriausiai neįmanoma įsivaizduoti rėžiančio prakalbą. Nedaugiakalbė, bet kokia gili asmenybė, savo būvimu buvusi kur kas daugiau negu bibliografas, bibliotekininkas, knygos, kultūros žmogus.

Iškalbingas laiko dokumentas

Kaip ir daugelis amžinai skubančių ir nespėjančių žmonių, Silviją Vėlavičienė prisipažįsta neskubėjusi skaityti šios knygos. Pasklaidė, paskaitė vieną kitą pastraipą, puslapį, pasidžiaugė gražiu leidiniu, bet gilintis neskubėjo. Dabar, kai tapo aišku, kad teks tarti žodį kitą per knygos pristatymą kolegos atminimo popietėje, įdėmiai perskaitė šią knygą, rikiuodama prikeltas mintis su savo pačios prisiminimais. Išpūdį apie knygą apibūdina trumpai: ši knyga apie pokario Nacionalinę (tuo metu vadinta Respublikine) biblioteką, jos kilimus ir kritimus – tikras lobis. Tik, gaila, kaip ir daugelis tikrai vertingų knygų, ji ligi šiol nesulaukė adekvataus visuomenės dėmesio. Todėl ponija Silviją ir sako: kiekvienam naujam ateinančiam į biblioteką darbuotojui tiesiog būtina perskaityti šią knygą, nepriklausomai nuo to, ar jis yra ką nors girdėjęs apie Tomonį. Tai svarbus ir iškalbingas laiko dokumentas, padedantis susivokti ne tokioje jau ir tolimoje praeityje. Žmonės turi visa tai žinoti, juolab dirbantieji su knyga ir skaitytoju bibliotekos darbuotojai.

Rengdamasi knygos pristatymui Silviją Vėlavičienė atsivertė 1984 m. išleistą Tomoniui skirtą *Bibliografiją* ir suprato – dauguma tos *Bibliografijos* pozicijų iliustruoja ne ką kita, o sovietinės ideologijos prievartą. Juk kaip šiandien pristatomas S. Tomonis Lietuvos bibliografijos istorijoje – kaip rekomendacinės bibliografijos kūrėjas, rengėjas ir pan. Išeitų, kad už gryną pinigtą turėtume priimti ir jo *Bibliografiją*. Išgelbėjo tai, kad Silviją galėjo cituo-

Nukelta į 15 p.

Atkelta iš 11 p.

mas ir yra svarbiausia mūsų veiklos prasmė.

Šiems metams per valstybės institucijas teikėme keturias paraiškas, iš trijų jau gavome neigiamus atsakymus – vadinasi, mūsų veikla valstybei nereikalinga. Projektus vertinančių institucijų argumentai paprastai standartiški: buvę labai daug paraiškų, todėl jos nespėjančios pateikti išsamaus atsakymo, kodėl vienas ar kitas projektas yra atmetamas, kaip jį reikėtų tobulinti ir t. t. Teikėjas nieka-

M. K. Čiurlionio kultūros ir paveldo fondo iniciatyvos

da nežino, kaip reikia prisitaikyti prie vertintojų kriterijų. Pagaliau ir niekas nežino tų kriterijų. Popierių rašymas ir pats „dalyvavimas“ konkurse tampa beprasmiu laiko gaišimu.

Vienas iš valdininkų man yra taip pasakęs: padavei paraišką, o toliau dirbk lobistinį darbą... Tai klampi bala, kurios veiklos „principų“ kol kas niekas, taip pat žurnalistai, nesiaiškina. Apie kokias

tik reformas nekalbama: sveikatos apsaugos, mokslo ir studijų... Bet kažkodėl apie reformą kultūros sistemoje niekas nė neužsimena.

Nekalba, vadinasi, sistema veikia gerai?

Apie bibliotekininkų, muziejinių atlyginimų didinimą prabylama, kai pakyla spaudimas „iš apačios“, bet apie gilesnę visos šios sistemos reformą kažkodėl negirdime. Valdininkams ir taip gerai. Kartais pasižiūriu į 1990 m. išleista istoriausia „talmudą“ – Lietuvos kultūros kongresą. Daugybė spren-

dimų ir nutarimų – ar bent vienas iš jų įgyvendintas? Tai kam tie intelektualai Vilniaus Sporto rūmuose organizavo tą ir paskui dar du Kultūros kongresus (1997 ir 2002 m.), diskutavo, priėmė sprendimus, jeigu tai lieka tik istorijai? Rezoliucijos tik tam, kad būtų priimtos, projektai dėl projektų, galimybių studijos tik tam, kad liktų galimybėmis... Ar tai toks mūsų kultūros visas vyksmas?

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Tegaliu pasakyti viena,
kad visuomenėje, panašioje į mūsų,
labai bloga gyventi žmogui,
turinčiam sąžinę ir širdį.

Nikolajus Prževalskis

**Prof. habil. dr. Antanas
R. JANKŪNAS**

Pastaruju metu žiniasklaidoje pasirodė keletas publikacijų, susijusių su aukštojo mokslo problemomis. Tačiau bent kiek išsamesnių tyrinėjimų šia tema pasigendama. Iš dalies tai galima paaiškinti universitetinės bendruomenės uždarmu, nes universitetų autonomijos statusas savaimė juos atskyrė nuo likusios visuomenės dalies. Bet svarbiau yra tai, kad universitetų bendruomenė savo problemų neviešina, o asmenys iš šalies, pamėginę tai padaryti žurnalistai, apkaltinami kompetencijos stoka ar tiesiog dalyko neišmanymu. Todėl aukštosios mokyklos „tebeverda savo sultyse“, o problemos, negerovės ir kiti recidyvai vis kaupiasi, grasindami griūtimi. Šalyje yra silpnė ar stipresnė opozicija, retkarčiais subruzdą aktyvesnioji visuomenės dalis, o universitetuose – visiškas štilis. Ir nenumatoma, kad padvelktų gaivesni vėjai, veikiau atvirksčiai. Pirmaisiais nepriklausomybės metais Sąjūdžio iškovoti aukštojo mokslo įstatymai bei universitetų statutai, įtvirtinantys demokratinius santykius, šiandieną sėkmingai „patobulinti“ autokratijos įsigalėjimo linkme, t. y. žengta atgal į sovietmetį. Tačiau net sovietmečiu universitetų valdyme nebuvo tiek anarchijos, kiek jos yra šiandien ir kuri vadinama universitetų autonomija. Milijoninės lėšos nekontroliuojamai švaistomos ir tiesiog išvagiamos, o eiliniai universitetų darbuotojai paversti administracijos įkaitais. Kaip taikliai pastebėjo prof. L. Donskis, universitetuose įsigalėjo feodaliniai baudžiaviniai santykiai, kai administratoriai ir jų šalininkai prilyginami dvarponiams, o visi likusieji – baudžiauninkams.

Šiame rašinyje mėginama paaiškinti, kodėl taip įvyko, kokios to priežastys. Ilgametis darbas aukštojoje mokykloje leidžia į tai pažvelgti iš vidaus ir šį žvilgsnį perkelti į išorę ir ateitį.

Aprašomi įvykiai yra tikri, o veikiančios asmenys turi prototipus. Viliuosi, kad norintieji atpažinti save ar kitus, tai nesunkiai padarys. Jeigu bus pastebėta netikslumų, ar bus manoma, kad tikslinga ką nors papildyti, priimsiu su dėkingumu. Tai labai pravers rengiamai knygai, kurios ištraukos čia pateikiamos.

Patriarchas ir pirmoji etikos pamoka

Gyvenimo pabaigoje dažnas jį vadino patriarchu, nes tai buvo bene seniausias mūsų universiteto profesorius, katedros vedėjas. Mokslų daktaro (habilituoto daktaro) disertaciją jis apgynė prieš karą, o prie Smetonos dirbo Vytauto Didžiojo universitete. Mes, jo aspirantai ir kiti jaunesnieji katedros kolegos, meiliai jį vadinome Senuliuku. Jeigu patriarchą išivaizduojame kaip stambų, žilą, lėtų judesių ir neskubios kalbėsenos vaidilą, tai Senuliukas buvo visiškai jo priešingybė. Liesutis, nedidukas, beveik plikas, jud-

rus ir greitakalbis. Pirmą sykį jį pamačiau per mokslo metų atidarymą sporto halėje, kai įstojau į pirmą universiteto (tada – instituto) kursą. Savo sveikinimo kalbą jis baigė trumpa paskaitėle apie rūkymo žalą. Tada man pasirodė, kad tai ne vietoje ir kvailoka, tačiau vėliau supratau, kad klydau. Juk į pirmą kursą vaikinukai ir mergaitės atėjo tiesiai iš mokyklos suolo, kur rūkyti buvo draudžiama ir rūkė vienetai. O įžengęs į universitetą akimirksniu tampa nepriklausomas, laisvas ir „suaugęs“: rūkyk, kiek tinkamas, o ir vyno gerti niekas nebedraudžia. Todėl tėviškas Senuliuko pamokymas, jo autoritetas galbūt ne vieną paskatino susilaikyti.

dėti bent septyni studentai (iš dvidešimt penkių). Tai kiekvienam iš mūsų jo paskaitoje prisieidavo pabūti vidutiniškai vieną kartą per mėnesį. Senuliuką šitai tenkino, mus – tuo labiau. Tikrai per egzaminą išėjo šioks toks konfūzas.

Kadangi egzaminu metu buvo leidžiama naudotis iliustracijų albumais, kuriuose paveikslėliai priklijuoti tik viršutine dalimi, nedelsdami sugalvojome šiojį tokį palengvinimą. Po kai kuriais jų pieštuku kai ką užsirašėme ir tai buvo matoma tik pakėlus apatinę iliustracijos kraštą. Tačiau kažkuris iš mūsų apie tai prasarė jaunam katedros laborantui, o šis, pliuškis, viską išpasakojo

Ilgai mums buvo paslaptis toks Senuliuko nusistatymas. Todėl vienos pažintinės ekskursijos į Panevėžio gamyklą metu (ekskursijai vadovavo Senuliukas) nutarėme atsargiai jį iškamantinėti. Pasirodo, kai jis dar buvo visai mažas berniukas, prabūdęs vieną žiemos naktį nuo šalčio ėmė verkšlenti. Atsikėlęs tėvelis rūpestingai jį apklostė savo kailinukais, kurių didelė avikailio apykaklė lietė veidą. Ši buvusi labai prisigėrusi tabako dūmų kvapo: mat tėvelio būta smarkaus „pypkoriaus“, rūkiesio naminių tabaką. Senuliukui tąsyk baisiai dvoke, ėmęs šleikštylės, bet kailinukų nusimesti nedrįšęs. Taip prasikankinęs ištisą naktį, po kurios tabako

pirantų kambaryje triukšmingai gurkšnojome kavutę su konjakėliu. Kur buvęs, kur nebuvęs įtipena Senuliukas. Mes, kaip ir pridėra, pakviečiame jį prie improvizuoto vaišių stalo ir pakeliame taures už tarybines moteris. Senuliukas ta proga duoda penkiasdešimt rublių (tai pusė mėnesinės aspiranto stipendijos ar asistento algos) ir paprašo atnešti gerų saldainių bei gėlių. Mes, žinoma, suvokėme, kad čia išeis ir pora butelių konjako. Šalia jo sėdėjusi aspirantė nepastebimai kliustelėjo jam į kavą šiek tiek to tauraus gėrimo. Senuliukas siurbtelėjo ir nepakeitęs veido išraiškos pastatė puodelį į vietą. Pagalvojome, kad tai jo mandagus atsakymas. Tačiau mūsų nuostabai jis iš lėto išgėrė ir likusį puodelio turinį, o mes dozė pakartojo me. Senuliuko skruostai parausvėjo ir jis prisiminė Smetonos laikus. Papasakojo, kad tuomet dirbdamas katedros asistentu uždirbdavo penkis kartus daugiau nei dabar būdamas profesorius, katedros vedėjas. Nieko

netrukę, net pasistatęs dviejų aukštų mūriuką. Maisto paroduotųjų lentynos lūžusios nuo produktų, o darbas buvęs labai gerai apmokamas. Žinoma, bedarbystės būta. Esant visuotiniam deficitui, „ubagiškiems“ atlyginimams ir totalitarinei sistemai, visa tai skambėjo kaip iš fantastikos srities. Stalino laikais už tokias kalbas tuoj būtų „prisiuvelę“ 58 Baudžiamojo kodekso straipsnį – TSRS gyvenimo tikrovės šmeižtas, – tačiau ir tais laikais galėjai patirti daug nemalonumų per valdiškus namus. Vienas mano bičiulis, pagyręs čekiškus batus, buvo pašalintas iš antro kurso apsigalvoti ir „charakteristikai pataisyti“. Mat kai jį svarstė fakulteto komjaunimo biure, jis išdrįso neatsargiai pastebėti, kad atstovai iš partijos komiteto taip pat avi ne „Raudonojo spalio“ batus. Kitaip tariant: kas galima Jupiteriui, negalima jaučiui. Gal Senuliukas dėl to ir įsidrąsino, o gal buvo įsitikinęs, kad tarp mūsų „stukačių“ nėra.

Sprendžiant pagal tai, kad sovietai Senuliuko nerepresavo ir, nesant komunistų partijos nariu, leido užimti katedros vedėjo ir vienu metu net prorektorius postą, okupacinė valdžia jį laikė lojaliu jai inteligentu. Nors iš tikro buvo ne visai taip, veikiau priešingai.

Senuliukas ne iš nuogirdų žinojo apie bolševikų piktadarybes. Jam nebuvo paslaptis Katynės tragedija. Jis matė, kaip buvo represuojama Lietuvos inteligentija, tarnautojai ir pasiturintys valstiečiai, apšaukti buožėmis. Jis pats buvo kilęs iš valstiečių, o jo tėvai išgyveno prievartinį „kolchozinimą“ ir sodybų tuštėjimo metą. Jis matė kagėbistų ir jų lietuviškų pakalikų – strībų bei baudžiamųjų sovietinės kariuomenės dalinių – žiaurumus, malšinant tautos pasipriešinimą kaime ir mieste. Jis niekino tautos padugnes, sulindusias į bolševikų partijos, valdžios ir represines struktūras. Beje, visi šie niekšai šiandien labai įsižeidžia, kai juos pavadina kolaborantais, o mūsų vadinamoji Temidė įnirtingai gina jų garbę ir orumą. Senuliukas puikiai pažinojo universiteto komunistinius, dėl karjeros ir riebesnio kašnio prisidavusius okupacinei valdžiai. Visa tai jis žinojo ir slėpė giliai širdyje. Tik retkarčiais, kai kada nevalingai, o kai kada ir apgalvotai jis parodydavo, kas yra kas.

Bus daugiau

VIVAT ACADEMIA & RAUDONOJOJI PROFESŪRA

Ištraukos iš autoriaus rašomos knygos

Gedimino Žemlicko nuotrauka

Kadangi jis buvo greitakalbis, o jo galvoje mintis vijo mintį, tai paskaitoje ką nors sukonspektuoti buvo beveik neįmanoma. O žinant, kad vadovėlių nėra, išskyrus kelis egzempliorius rusų kalba, ir pagalvojus apie būsimą egzaminą, iš baimės plaukai ant galvos šiaušėsi. Tačiau Senuliukas žinojo tą savo trūkumą ir jau pirmosiose paskaitose mus, antrakursius, nuramino:

– Nesu auksaburnis, tačiau nenusiminkite. Jeigu ko nors nesuprasite ar nespėsite užsirašyti, prieš egzaminą duosiu keliolika savo ruošiamos knygos rankraščio ir iliustracijų albumų egzempliorių.

Iš tiesų konspektuoti buvo beveik neįmanoma, bet perspektyva gauti rankraščio egzempliorių ir iliustracijų albumą buvo džiuginanti ir daug žadanti. Vadinasi, paskaitų galima nelankyti. Vietoje to bus proga ilgiau pamiegoti arba nulėkti į kino teatrą, priklausomai nuo to, ar ryte, ar po pietų vykdavo jo paskaitos. Tačiau Senuliuko nuoširdumas ir reikšmingi moksliniai vardai bei laipsniai mums kėlė pagarbą ir simpatiją. Todėl sudarėme grafiką, pagal kurį jo paskaitoje privalėjo sė-

per katedros posėdį. Kai kurie katedros kolegos, besitaikantys į Senuliuko kėdę, šaipėsi, neva panašūs fokusai įmanomi tik pas Senuliuką ir apskritai pastarajam jau seniai laikas eiti į užtarnautą poilsį. Senuliuką, žinoma, tai gerokai žeidė. Be to, jį skaudino dar ir tai, kad mes begėdiškai pasinaudojome gera jo valia ir patiklumu. Visa tai mums išklojo per konsultaciją prieš egzaminą. Buvo prislėgtas ir piktokas. Mes, žinoma, nedelsdami ištyrėme visa, kas buvo po iliustracijomis, su rožėmis atėjome į egzaminą ir visi sėkmingai išlaikėme. Senuliukas liko patenkintas mumis, o mes – juo. Beje, gerai žinodami jo nusistatymą dėl rūkymo ir rūkalų, prieš kiekvieną jo egzaminą pasirengdavome ir šiuo požiūriu. Svitriniu popieriumi nusišveisdavome pirštų galiukus, parudavusius nuo rūkymo iki pirštų svilimo, bei kruopščiai išsivalydavome dantis ir išskalavdavome burną. Ne iš baimės, kad gali pravysti, bet šiaip, dėl visa ko. Užtat koks būdavo skanus pirmas dūmelis po sėkmingai išlaikyto egzaminu! Iš tikrųjų susilaikymas – dorybė...

dūmų nepakentė iš tolo. Mes, jauniečiai, tik šaipėmės iš to nutikimo, nors širdies gilumoje jautėme palankumą ir Senuliukui, ir jo tėveliui. Tačiau jeigu kuris iš mūsų nuspręsdavo mesti rūkius, tuojau pat pašiepdavome, ar tik tėvelis kailinukais jo nebus užklojęs.

Beveik taip pat nesutaikomai Senuliukas buvo nusiteikęs ir prieš alkoholį. Nors apie jo žalą beveik neužsimindavo, tačiau neteko matyti, kad jis išgertų bent vieną stiklėlį. O progų tam buvo apščiui: disertacijų gynimas, mokslinių vardų ar laipsnių suteikimas, katedros ar jos darbuotojų jubiliejai ir pan. Pokyliai ir „baliukai“ vykdavo restoranuose, kavinėse, laboratorijose bei kabinetuose ir šitai ne tik nebuvo draudžiama, bet nerašytai net įteisinta. Būdavo laikotarpiai, kai iš Maskvos atėdavo nurodymas, draudžiantis švesti disertacijų gynimą. Neva tai tam tikra korupcijos apraiška – tai iš dalies atitiko tiesą. Tačiau šią nuostatą greitai užmiršdavo, pirmiausia Maskvoje, o paskui ir visur kitur.

Kartą per Moters dieną, kaip įprasta, mes, aspirantai ir kiti jaunesnieji katedros kolegos, susimetę as-

Gedimino Žemlicko nuotraukos

Prisiminimais apie Stasį Tomonį dalijasi Silija Vėlavičienė

Atkelta iš 13 p.

ti Tomonio mintis, ką jis pats tuo metu jautė ir rašė, labai kritiškai, negailestingai bei objektyviai vertindamas ir savo paties to meto darbus. Toli gražu ne kiekvienam duotas gebėjimas į savo darbą pažvelgti iš šalies ir būtent kritiško vertintojo akimis. Taigi ką pats Tomonis apie tai rašo: „Rekomendacinė bibliografija buvo sovietinės propagandos priemonė, svarbiausias tikslas – propaguoti marksistinę lenininę, kitokią prosovietinę literatūrą, taip pat ateistinę.“

Toliau S. Tomonis rašė: „[...] juo toliau, juo labiau įsitikinu, kad sovietinė rekomendacinė bibliografija, kad ir kaip ją pateiktum, yra nepagrįsta, nemoksliška, klaidinanti skaitytojus. Pirmiausia buvo be saiko grūdama antimokslinė marksistinė ir kitokia sovietiška propagandinė literatūra, visiškai iškreipianti tikrovę. Pažeidžiant elementariausius demokratijos principus buvo griežtai draudžiama nurodyti bet kokią objektyvią anksčiau ar užsienyje išleistą literatūrą.“

Atkūrusioje Nepriklausomybėje Lietuvoje štai šitaip savo ankstes-

nus darbus įvertino S. Tomonis. O juk kitų sovietinio laikotarpio ideologijos ir cenzūros išprievartautų bibliografijų ir kitų leidinių niekas kitas daugiau ligi šiol nėra drįsęs naujai įvertinti. Matyt, išties reikia būti asmenybei kaip Tomonis, kad pajėgtum žengti tokį drąsų žingsnį. S. Vėlavičienė kvietė ir kitus kolegas S. Tomonio akimis peržvelgti kai kuriuos savo, gal ir kitų darbus, nes be kritiško vertinimo pateikdami sovietinio laikotarpio darbus mes ir toliau iškreipiame tikrovę.

Kompromisų keliu

Kaip šis žmogus, turėdamas puikų klasikinių išsilavinimą, gilų kultūrinį pamatą, gyvenęs pagal aukštus moralinius kriterijus, taigi tokių pažįstamų intelektualų turėjo jaustis Nacionalinėje bibliotekoje, kuriai juk teko vykdyti pirmiausia ideologinės institucijos funkcijas ir tik paskui visas kitas? Kaip neužduso toje tvankioje atmosferoje? Lietuvių laisvės kovų sąjūdžio dalyviui, disidentinės veiklos atstovui nacistinės Vokietijos okupacijos metais visa ta pokario „klasių kovos“ ir ideologinių veržlių veržimo politika turėjo atrodyti nepakenčiama, tačiau turėjo būti, kas neleido sugriūti, palaikė dvasią.

Knygelėje pats S. Tomonis atsako į šį esmingą klausimą. Kaip ir daugeliui pokario intelektualų, jam atrodė, kad po baisaus praūžusio Antrojo pasaulinio karo pamokų sovietai taps protingesni, neišvengiamai turės keistis ir Sovietų Sąjunga. Kadangi Lietuvos nepriklausomybę atkurti to meto sąlygomis atrodė neįmanoma, tai svarbiausia atrodė išsaugoti žmones ir pačią tautą, išvengti pilietinio karo, visuotinių represijų, tremties ir žmonių naikinimo. Kaip tikram idealistui, S. Tomoniui net buvo kilusi mintis – visiškai pragaištinga jam pačiam, gal ir jo artimiesiems: kreiptis į A. Sniečkę ir J. Paleckį, o

per juos ir į aukščiausią sovietų valdžią su pasiūlymu siekti kompromisinio susitarimo su sovietiniam režimui nepritariančių jėgų atstovais. Sovietai įsipareigoję nutraukti represijas, o Lietuvos partizanai sudėtų ginklus ir taip būtų išgelbėta tūkstančiai gyvybių.

Laimei, savo sumanymo S. Tomonis neįgyvendino. Likimas, o gal Apvaizda nušvietė protą, antraip jis būtų buvęs pirmas kandidatas iš arti susipažinti su šiaurės meškėmis. Ne vien Tomonis naiviai tikėjo, kad su sovietais galima susitarti ir sutarti – visiškai to režimo esmės nesuvokimas... Tą pripažino ir pats S. Tomonis, rašydamas prisiminimus. Jis buvo vienas tų inteligentų, kurie rinkosi ne pasipriešinimo su

taiką ir nervus. Išties kartais tokia neapibrėžta būklė psichologiškai sunkiau įveikiama už realius aktyvios veiklos pavojus.

Pagaliau savo vietoje – tarp knygų

Priminsime, kad pirmaisiais pokario metais S. Tomonis dirbo Grožinės literatūros leidykloje. Praverė užsienio kalbų mokėjimas, bet vietoje suimto ir ištremto Valio Drazdausko 1947 m. direktoriumi tapus Aleksandrui Gudaičiui-Guzevičiui, S. Tomonio užsienio kalbų mokėjimas neišgelbėjo. Su leidykla teko atsiveikinti ir rūpinantis šiokiu tokiu papildomu uždarbiu užsiimti įvairiais darbais, naktimis versti knygas, nes reikėjo rūpintis šeima, kurioje augo dvi dukterys ir sūnus.

Pažintis su LTSR centrinės valstybinės bibliotekos (dabartinė Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka) direktoriumi Juozu Rimantu padėjo S. Tomoniui gauti darbą bibliotekoje. Pateko tarsi į jam skirtą vietą, nors buvo daug ir rutiniško darbo: tekdavo sudarinėti traktorių ar ateistinei temai skirtų publikacijų rodykles. Tačiau viską atstodavo darbas su knyga, nesutvarkytų ir sujauktų fondų peržiūrėjimas, skirstymas, vertingesnių knygų siuntimas į biblioteką. Tuo metu Centrinės valstybinės bibliotekos fondai buvo kraustomi iš Kauno į Vilnių, knygos buvo vežamos į uždarytas bažnyčias ir rūsius. Bibliotekiniams teko priiimti socialinius įsipareigojimus atpažinti, aprašyti po 500 knygų kasmet. Nereikėtų manyti, kad aprašyti pusę tūkstančio knygų paprasta, nes knygos buvo lotyniškos, vokiškos, angliškos, rusiškos, latviškos ir kitomis kalbomis parašytos. Laimei, tam darbui vadovavo tikri knygų žinovai – Vytautas Jurgutis ir Stasys Tomonis. Turint tokius vadovus galima buvo dirbti.

Taigi knygos iš rūsijų ar sandėlių buvo tempiamos į dienos šviesą: aprašytos, sukataloguotos rasdavo savo vietą bibliotekos saugyklose ir tapdavo pasiekiamos skaitytojams. S. Tomoniui šis darbas patiko.

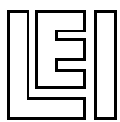
Bus daugiau

Gediminas Žemlickas

Knyga buvo jo gyvenimas

ginklu rankose kovą, bet atsiriboję nuo laisvės kovotojų programos (matyt, nebetikėdami jos siekių realumu to meto sąlygomis) mėgino palaikyti ir ugdyti savo šeimos patriotines nuotaikas, laikytis lietuviškumo ir kiek įmanoma prisidėti prie lietuviškos kultūros kilimo. Ne vien S. Tomonis laikėsi tokių nuostatų, nacizmo ir sovietijos ratams ritantis per Lietuvą, traiskant žmonių ir tautos likimus.

Pats S. Tomonis tą nesipriešinimo okupaciniam režimui metą vadina „pasyviuoju metu“, kai nieko priešingo sovietų valdžiai nedarė. Tačiau to paties susilaikymo nuo agresyvių veiksmų iš valdžios struktūrų nesulaukė. Visą laiką jautė virš savęs kybančią grėsmę, nuolatinį sekimą. Visa tai labai sekino, laikė nuolatinėje įtampoje, gadino nuo-

LIETUVOS ENERGETIKOS INSTITUTAS

skelbia priėmimą į technologijos mokslų energetikos ir termoinžinerijos krypties (06 T), aplinkos inžinerijos ir kraštotvarkos krypties (04 T), socialinių mokslų ekonomikos krypties (04 S)

dieninę
DOKTORANTŪRĄ

Doktorantūros studijų metu sudaromos sąlygos papildomai dirbti disertacijos temos srityje; yra galimybė dalyvauti tarptautiniuose projektuose, stažuotis užsienio mokslo centruose, dalyvauti tarptautinėse konferencijose, įsilieti į aktyvų instituto jaunųjų mokslininkų sąjungos (<http://jms.lei.lt>) kolektyvą.

Stojantieji į doktorantūrą asmenys pateikia:

- prašymą instituto direktoriui, kuriame nurodo doktorantūros kryptį (prašymo formą rasite www.lei.lt, *Informacija, Doktorantūra*);
- gyvenimo aprašymą;
- kvalifikacinio magistro laipsnio arba jam prilygstančio aukštojo išsilavinimo diplomą ir jo priedą bei jų kopijas;
- dviejų mokslininkų rekomendacijas, skirtas LEI Doktorantūros komisijai;
- paskelbtų mokslo darbų sąrašą ir jų kopijas, o jeigu jų nėra – doktorantūros krypties mokslinį referatą;
- asmens tapatybę įrodantį dokumentą ir asmens tapatybės kortelės arba paso paskutinio puslapio kopiją;
- kitus kvalifikaciją įrodančius dokumentus.

Pastaba. Būsimiesiems doktorantams siūloma atvykti išankstinio pokalbio su galimais doktorantūros moksliniais vadovais.

Dokumentai priimami Lietuvos energetikos institute, Breslaujos g. 3, 44403 Kaunas, 233 kab.
iki 2008 m. birželio 20 d.

Priėmimo konkursas įvyks 2008 m. birželio 26 d. 9 val. 202 kab.

Daugiau informacijos teiraukitės tel. (8 ~ 37) 401 809, faks. (8 ~ 37) 351 271, el. p. jolanta@mail.lei.lt, www.lei.lt

Reginio akimirka; pirmoje eilėje knygos „Gyvenimo vingiais: atsiminimai“ sudarytojai Jūratė Jakimavičienė (kairėje) ir Algimantas Jakimavičius (dešinėje)

Vyriausybė patvirtino Mokslo ir studijų institucijų darbuotojų darbo užmokesčio didinimo 2009–2011 m. programą. Programoje numatyta dėstytojų, mokslo darbuotojų atlyginimus kasmet iki 2011-ųjų didinti po 20 procentų.

Jeigu šios programos įgyvendinimo laikotarpiu būtų indeksuojama bazinė mėnesinė alga arba kitas bazinis dydis, pagal kurį apskaičiuojamas mokslo ir studijų institucijų darbuotojų tarnybinis atlyginimas, atlyginimų didinimas dėl šio indeksavimo būtų papildomas prie nurodyto procentinio darbo užmokesčio padidinimo.

Atlyginimai bus didinami valstybinių aukštųjų mokyklų ir

Didės mokslo ir studijų institucijų darbuotojų darbo užmokestis

valstybės mokslinių tyrimų įstaigų vadovams, jų pavaduotojams, akademinių padalinių vadovams, jų pavaduotojams, moksliniams sekretoriams, mokslo darbuotojams, kitiems tyrėjams ir dėstytojams.

Programos projektas parengtas įgyvendinant Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006–2008 m. programos 3.6 punkto nuostatą, pagal kurią numatyta didinti aukštųjų mokyklų dėstytojų ir mokslo darbuotojų atlyginimus.

2007–2008 m. mokslo ir studijų institucijų darbuotojų darbo užmokestis buvo didinamas tris kartus: nuo 2007 m. liepos 1 d. buvo padidintas 20 proc. (iš valstybės biudžeto algoms padidinti buvo skirta 35,6 mln. litų), nuo 2007 m. rugsėjo 1 d. mažiausiai uždribančių akademinių darbuotojų (asistentų, jaunesniųjų mokslo darbuotojų, lektorių, mokslo darbuotojų, tyrėjų) darbo užmokestis buvo padidintas dar 10 proc. Iš Privatizavimo fondo tam

skirta 5,5 mln. litų. Nuo 2008 m. sausio 1 d. dėstytojų ir mokslo darbuotojų darbo užmokestis padidintas 20 proc. 2008 m. valstybės biudžete tam skirta 88,7 mln. litų.

Žemiausių pareigybių akademinių darbuotojų tarnybiniai atlyginimai pastaruoju laikotarpiu padidėjo vidutiniškai 60 proc., kitų – vidutiniškai 45 proc.

Mokslo ir studijų institucijų darbuotojų darbo užmokesčio didinimo 2009–2011 m. programa užtik-

rins ilgalaikį dėstytojų ir mokslo darbuotojų atlyginimų augimą.

Numatoma, kad 2011 m. mokslo ir studijų institucijų darbuotojų darbo užmokestis padidės daugiau kaip 70 proc. (palyginti su 2008 m.). Be to, tyrėjo ir dėstytojo profesijos taptų patrauklesnės, jas rinktųsi daugiau jaunų žmonių. Mokslo ir studijų institucijos būtų pajėgios konkuruoti darbo rinkoje dėl geriausių specialistų. Būtų sudarytos sąlygos studijų kokybei ir moksliniam potencialui stiprinti.

Preliminarus lėšų poreikis programai įgyvendinti – 389,3 mln. litų.

LR Švietimo ir mokslo ministerijos informacija

„... nes mokslas yra šviesa“

Atkelta iš 9 p.

kad šis paaiškintų komiteto narių sprendimo logiką. Apsispręsti, matyt, išties nebuvo lengva, nes šie mokslininkai dirba tarpdisciplininėje srityje ir jų gauti rezultatai gali būti naudojami ne vienoje veikloje. Galima tik apgailestauti, kad šių pretendavusiųjų į premiją pavardės taip ir liko paslaptis, nors, be abejo, tai būtų sutvirtinę Lietuvos žmonių pasitikėjimą šalies mokslu. Gerai bent tai, kad R. Bansevicius pagarsino sritis, kur buvo panaudoti tų darbų rezultatai – Ignalinos atominėje elektrinėje, žemės ūkyje, pramonėje, net medicinoje. Po ilgų diskusijų komitetas apsisprendė ties tarpdisciplininiu darbu, kurio įvertinimas turėtų skatinti ir kitus mokslininkus panašioms tyrimams.

Skelbiamas Partnerystės pažangos premijos laureatas – tai prof. habil. dr. Rymantas Jonas Kažys, Kauno technologijos universiteto mokslo prorektorius. Jis šia garbinga premija įvertintas už ultragarsinių matavimų ir diagnostikos technologijos sukūrimą ir proveržį iki Europos mokslinių tyrimų bei taikymo erdvių. Iš anksto parengtame televizijos reportaže pristatomas R. J. Kažio darbų pritaikymas Ignalinos AE. Bet kokius pokyčius elektrinėje matuoja daugybė prietaisų. Tačiau ypač svarbūs branduolinio kuro kanalai, laikomi griežčiausiai saugomoje zonoje. Veikdami reaktorius viduje 20 m ilgio kanalai po tam tikro laiko gali deformuotis, suplonėti jų sienelės. Tai nesaugi zona, todėl labai svarbu stebėti ir laiku pamatyti, kad vyksta jų viduje, nustatyti, ar neprasisidėjo kanalų sienelių deformacija. Štai čia į pagalbą ir ateina ultragarsas. Jis prasišverbia ir tiriamojo objekto vidų, atsispindi nuo kliūčių ir grįžta atgal, nešdamas atsispindėjusį vaizdą. Tik tai yra ne optinis, bet akustinis vaizdas, teikiantis informaciją apie kuro kanalų sienelių būklę.

Profesoriaus R. J. Kažio vadovaujama tyrinėtojų grupė sukūrė

pirmą pasaulyje prietaisą, kuris leidžia matyti ir kontroliuoti, kas vyksta kanalų sienelėse ir viduje. Naujosios ultragarsinės matavimo technologijos praverčia ne tik atominėje elektrinėje. Šios technologijos taikomos daugeliui kitų objektų – naftos platformų ir vėjo jėgainių konstrukcijoms tikrinti, taip pat daugybėje kitų technikos sričių. Todėl R. J. Kažys ir apdovanotas Partnerystės pažangos premija. Mokslininko tarptautinį autoritetą sutvirtina septyni patentai, gauti įvairiose pasaulio šalyse.

Savo kalboje R. J. Kažys neslėpė susijaudinimo, kad gavo premiją kartu su mūsų fizikos grandu Juru Požėla. Prieš 50 metų kitas žymus fizikas Kazimieras Baršauskas, pirmas Kauno politechnikos instituto (dabar – Kauno technologijos universitetas) rektorius, pradėjo pirmus kuklius eksperimentus su ultragarsu. Tada atrodė mažai tikėtina, kad visa tai pavirs svarbiomis technologijomis, kurios nuo žmogaus organizmo diagnostikos reikmių buvo išplėtos iki atominių reaktorių diagnostikos ir daugybės kitų sričių. R. J. Kažys išreiškė savo padėką ilgus metus kartu su juo dirbusiam talentingam ir entuziastingam kolektyvui, su kuriuo pavyko įveikti visus sunkumus.

Ne vien kuria, bet ir formuoja vertybių skalę

Trečioji tą vakarą įteikta premija buvo skirta Kultūros pažangai. Ja apdovanojami kūrėjai, kurie ne šiaip savo talentu džiugina žmones, bet ir formuoja mūsų vertybių sistemą, ugdo išstis kūrėjų kartas.

Kultūros pažangos premiją teikia leidykla *Alma littera*, o šią kilnią misiją atliko leidyklos generalinis

direktorius Arvydas Andrijauskas. „Mes galime turėti daug pinigų, būti atradę daug mokslinių naujovių, bet kokie skurdūs būtume be savo kultūros“ – retoriškai svarstė A. Andrijauskas. Jo žodžiai derėjo su prieš tai vakaro vedėjo Jurgio Damaševičiaus primintais Bertoldo Brechto žodžiais: „Visos meno rūšys skirtos didžiausiam iš menų – menui gyventi žemėje.“

Savo ilgamete kūryba, įtaigiu meniniu žodžiu gyventi šiame žemės lopinyje, kuris vadinamas Lietuva, mus mokė poetas Justinas Marcinkevičius. Kaip tas jo poemos *Mažvydas*, įkūnytas aktorius Vytauto Paukštės, jis mokė po raidę tarti Lietuvos vardą daugybę kartų. Tarti taip, kad sausakimšoje teatro salėje tyrodavo toks stiprus įtampos laukas. Jis vėliau – Sąjūdžio metais – išplito po visą Lietuvą... Todėl tikra mūsų dvasios Sąjūdžio pradžia būtų galima laikyti Justino Marcinkevičiaus trilogijos

Mindaugas, *Mažvydas* ir *Katedra* sukeltas vibracijas žmonių sielose. Neįmanoma Lietuvos Atgimimo išivaizduoti be šios Justino Marcinkevičiaus trilogijos.

Ne ką mažiau vibracijų kone viso pasaulio žiūrovų širdyse ir protose kėlė Eimunto Nekrošiaus spektakliai. Taigi Nacionalinės pažangos premijos 2008 m. laureatai paskelbti du kūrėjai, be kurių neišivaizduojama Lietuvos kultūra. Poetas Justinas Marcinkevičius – už svarų indėlį į lietuvių poetinę kultūrą ir tautos tapatybės stiprinimą, režisierius Eimuntas Nekrošius – už originalias užsienio ir lietuvių klasikų kūrinių interpretacijas.

Kodėl Eimunto Nekrošiaus spektakliai dažniau rodomi užsienio šalyse, o ne Lietuvoje? Italija, Rusija, Lenkija, Belgija, Korėja ir daugelis kitų šalių žavėjosi lietuvių režisieriaus teatro magija. Ji žmones jaudino ir jaudina nepriklausomai nuo santvarkų lūžių, geografinės

padėties Žemės rutulio vietoje, nes tai yra didžio humanisto ir menininko labai savita, žmoniją jaudinanti kūryba. E. Nekrošius kuria savo pasaulį, kuris reikalingas visiems, nes jame žmonės atranda save – savo jausmus, išgyvenimus, rūpesčius, nuojautas, nerimą, džiaugsmą ir amžinai nepasotinamą dvasios alkį. *Hamletas*, *Faustas*, *Makbetas* – tai tik keli Eimunto Nekrošiaus spektakliai, kurie jau tapo pasaulinės teatro klasikos dalimi.

Eimunto Nekrošiaus gyvenimo ir kūrybos ritmas toks įtemptas, kad jis negalėjo atvykti ir į Nacionalinės pažangos premijos teikimo ceremoniją. Kultūros pažangos premija jam bus įteikta vėliau.

Tarti žodį kviečiamas Justinas Marcinkevičius.

„Esu labai sužadintas ir pagerbtas mokslo ir verslo žmonių...“ Po šių žodžių – ilga pauzė... Poetas nebaigė kalbos, sutrikus širdies ritmui atsidūrė kardiologų Vytauto Sirvydžio ir Giedriaus Uždavinio rankose. Negalėjo ateiti ir nusifotografuoti bendrai laureatų nuotraukai.

Kiek mums žinoma, šiuo metu Justinas Marcinkevičius jaučiasi gerai.

Meninę renginio dalį atliko Kauno miesto simfoninis orkestras, vadovaujamas Modesto Pitreño, tarptautiniuose konkursuose jau spėjusi pagarsėti Lietuvos vaikų ir jaunimo centro vokalinių grupė „Kivi“ (vadovė Danguolė Aukšeliene), pradėjusi renginį Lietuvos Respublikos himnu. Vokalistams atstovavo Joana Gedmintaitė, o partnerystės idėją plėtojo Aistė Smilgevičiūtė su Roku Radzevičiumi bei Linas Adomaitis su Eurika Masyte.

Gediminas Zemlickas

2008 m. Nacionalinės pažangos premijos laureatai Artūras Žukauskas ir Juras Požėla su dukra Elena

Gedimino Zemlicko nuotrauka

Mokslas Lietuva

Vyriausiasis redaktorius **Gediminas Zemlickas**

Kalbos redaktorė **Rūta Krasnovaitė**

Stilistė **Rita Repečienė**

Dizainerė **Jolanta Mitalauskaitė**

Patarėjai: **Vincas Būda, Stasys Goberis, Jonas Puodžius, Alfonsas Ramonas, Juras Ulbikas, Edmundas Kazimieras Zavadskas.**

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 2001 Vilnius

El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8 ~ 5) 212 1235. Laikraštis internete: <http://ml.lms.lt>

Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria.

Perspaušdinant ar naudojant laikraščio „Mokslas Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://mokslasplus.lt/mokslas-lietuva/> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslas Lietuvą“.

Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191

Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“

SL Nr. 169

Spausdino

UAB „Sapnų sala“

S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius

Tiražas 550 egz.